

Cooperatives i crisi econòmica ¿una relació causal?

Evolució de les cooperatives catalanes creades des del 1970 fins el 2016

Autors

Dr. Eloi Serrano

Tecnocampus. Universitat Pompeu Fabra

Dra. Patrícia Crespo

Tecnocampus. Universitat Pompeu Fabra

Dra. Dolors Celma

Tecnocampus. Universitat Pompeu Fabra

Dra. Esther Martinez

Universitat de Girona

Sumari

1. Introducció i objectius
 2. Marc teòric-conceptual sobre cooperativisme i crisi econòmica
 3. Context institucional i econòmic de Catalunya (1970-2016)
 4. Mostra, estructura i metodologia
 5. Mapa del cooperativisme català
 - 5.1. Anàlisi univariant
 - 5.1.1. Tipus de societats
 - 5.1.2. Cooperatives inscrites
 - 5.1.3. Cooperatives dissoltes
 - 5.1.4. Sector
 - 5.1.5. Estat de la cooperativa
 - 5.1.6. Comarca
 - 5.1.7. Província
 - 5.1.8. Tipus de cooperativa
 - 5.1.9. Ànim de lucre
 - 5.1.10. Iniciativa social
 - 5.1.11. Número de socis
 - 5.2. Anàlisi creuada
 - 5.2.1. Sector/ estat de la societat
 - 5.2.2. Sector/ província
 - 5.2.3. Sector/comarca
 - 5.2.4. Classe de cooperativa/ província
 - 5.2.5. Classe de cooperativa/ comarca
 - 5.2.6. Gènere sòcies/ sector
 - 5.2.7. Gènere sòcies/ classe de cooperativa
 6. Impacte de la crisi en la creació i dissolució de cooperatives a Catalunya (1980-2016)
 7. Conclusions
- Bibliografia
- CV dels investigadors

Índex de figures

- Gràfic 1. Tipus de societats
- Gràfic 2. Data d'inscripció
- Gràfic 3. Data de dissolució
- Gràfic 4. Sector
- Gràfic 5. Estat de la societat
- Gràfic 6. Comarques
- Gràfic 7. Províncies
- Gràfic 8. Classe de cooperatives
- Gràfic 9. Ànim de lucre
- Gràfic 10. Iniciativa social
- Gràfic 11. Número de socis
- Gràfic 12. Sector/ estat de la societat
- Gràfic 13. Sector/ província
- Gràfic 14. Sector/ comarca
- Gràfic 15. Sector/ Barcelonès
- Gràfic 16. Sector/ Vallés Occidental
- Gràfic 17. Sector/ Baix Llobregat
- Gràfic 18. Sector/ Vallés Oriental
- Gràfic 19. Sector/ Maresme
- Gràfic 20. Classe de cooperativa/ província
- Gràfic 21. Cooperatives de treball associat / província
- Gràfic 22. Classe de cooperativa/ comarca
- Gràfic 23. Classe de cooperativa/ Barcelonès
- Gràfic 24. Classe de cooperativa/ Vallès Occidental
- Gràfic 25. Classe de cooperativa/ Baix Llobregat
- Gràfic 26. Classe de cooperativa/ Vallès Oriental
- Gràfic 27. Classe de cooperativa/ Maresme
- Gràfic 28. Gènere sòcies total / sector
- Gràfic 29. Gènere sòcies/ sector
- Gràfic 30. % sòcies dona/ sector
- Gràfic 31. Gènere sòcies total/ classe de cooperativa
- Gràfic 32. Gènere sòcies/ classe de cooperativa
- Gràfic 33. % sòcies dona/ classe de cooperativa
- Gràfic 34. Creixement net cooperatives/ taxa d'atur, període 1980-2000
- Gràfic 35. Creixement net cooperatives/ taxa d'atur, període 2001-2016
- Gràfic 36. Creixement net cooperatives/ PIB volum

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS

El concepte d' Economia Social sorgeix amb les primeres experiències cooperatives, associatives i mutualistes desenvolupades al llarg del segle XIX en diferents països d'Europa com a resposta a determinats problemes socials i econòmics desatesos, davant les noves condicions de vida generades per l'evolució del capitalisme industrial entre els segles XVIII i XIX. Intenten cobrir mancances que el mercat o l'Estat no cobreixen o satisfan de manera insuficient.

A l'actualitat, l'Economia Social està constituïda per una gran diversitat d'actors que actuen en tots els sectors d'activitat econòmica i adopten diverses formes jurídiques. Malgrat aquesta pluralitat hi ha un nucli d'identitat comú: són entitats microeconòmiques de caràcter lliure, voluntari, participatiu i democràtic, creades des de la societat civil per satisfer i resoldre les necessitats dels individus, llars o famílies, o per donar cobertura a les seves empreses i organitzacions, abans que per retribuir inversors o empreses capitalistes.

Quant a la seva tipologia, formen part de l'Economia Social les cooperatives, les mutualitats, les fundacions i les associacions que duguin a terme activitat econòmica, les societats laborals, les empreses d'inserció, els centres especials d'ocupació, les confraries de pescadors, les societats agràries de transformació i aquelles entitats singulars creades per normes específiques que es regeixin pels principis orientadors de l' Economia Social.

El nostre àmbit d'anàlisi seran les cooperatives. Es tracta d'una forma d'organització empresarial basada en l'estructura i funcionament democràtics. La seva activitat es desenvolupa atenent els principis cooperatius: l'adhesió voluntària i oberta dels socis, la gestió democràtica, la participació econòmica dels socis, l'educació, formació i informació i l'interès per la comunitat. Les cooperatives es constitueixen amb un mínim de dos socis o sòcies que hauran de realitzar l'activitat cooperativitzada que correspongui segons la classe de cooperativa. S'exceptuen les cooperatives de consumidors i usuaris i les cooperatives de segon grau que han d'estar integrades per un mínim de deu persones físiques sòcies.

En el termini de cinc anys a comptar des de la data de la constitució, les cooperatives

inicialment constituïdes amb dos socis n'han d'incorporar un tercer segons el que preveu la Llei de cooperatives, llevat del soci temporal. A partir del cinquè any, aquestes cooperatives han de notificar i acreditar davant del Registre General de Cooperatives que han incorporat un tercer soci; si no ho compleixen, la cooperativa s'ha de dissoldre.

Les cooperatives de segon grau han d'estar integrades per un mínim de dues persones jurídiques, una de les quals, almenys, ha d'ésser una cooperativa en actiu. La Llei 12/2015, de 9 de juliol, de cooperatives, article 109 classifica les cooperatives en les classes següents:

- Cooperatives agràries
- Cooperatives marítimes, fluvials i lacustres
- Cooperatives d'assegurances
- Cooperatives de consumidors i d'usuaris
- Cooperatives de crèdit
- Cooperatives d'ensenyament
- Cooperatives d'habitatges
- Cooperatives sanitàries
- Cooperatives de serveis
- Cooperatives de treball associat
- Cooperatives integrals

D'altra banda, la disposició addicional tercera de la Llei 12/2015 preveu les anomenades cooperatives de foment empresarial, que tenen per objecte social prioritari el suport a la creació i al creixement d'activitats econòmiques i socials desenvolupades per nous emprenedors. Tanmateix, aquesta classe de cooperativa s'ha de regular per reglament de manera que, fins que no es reguli, no es poden crear ni inscriure al Registre de Cooperatives.

La present recerca: “**Evolució de les cooperatives catalanes des del 1970 fins el 2016**”, té dos objectius. El primer, elaborar de forma sintètica un mapa sobre l'evolució de la creació de cooperatives a Catalunya en una perspectiva de llarg termini. Aquest treball pretén identificar la transformació del cos cooperatiu a Catalunya des del 1970 fins al 2016, tant sectorialment com territorialment i, en la mesura del possible,

internament en l'estructura de les cooperatives. Per realitzar-ho es fan servir dades de creació de cooperatives facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General E

El segon objectiu és identificar si la propensió a la creació de cooperatives ha estat influenciada pel cicle econòmic. Sabem que les organitzacions evolucionen tant per raons endògenes com exògenes. És per això que per a contextualitzar millor la transformació del mapa cooperatiu català s'introdueix l'evolució i els cicles de l'economia catalana al llarg del període i el seu impacte en la creació de cooperatives.

2. MARC CONCEPTUAL SOBRE COOPERATIVISME I CRISI ECONÒMICA

Tant l'economia social com el món cooperatiu ha estat i és molt sensible a xoc externs ja que les seves organitzacions neixen amb el propi capitalisme. Malgrat que podem trobar institucions en etapes prèvies que puguin ser considerades com a llavor d'organitzacions que es desenvoluparan amb certa energia a partir de l'era industrial, l'economia social esdevé, des d'etapes primerenques, una eina valuosíssima que tracta de donar resposta a les situacions injustes i inestables que genera el capitalisme. En aquest sentit, l'economista francès Charles Dunoyer (1786-1862) fou un dels pioners en parlar del concepte economia social a l'obra que va publicar al 1830 "*Nou tractat d'economia social*". L'obra de Dunoyer sorgeix, sobretot, a partir de la observació en paral·lel del desenvolupament entre la pobresa i la industrialització sota les premisses capitalistes. De fet, durant el segle XIX el patiment social i les conseqüències d'un sistema que creava tot tipus de desigualtats equiparà bona part del interès de pensadors, polítics y molt diversos sectors de la intel·lectualitat.

Com assenyalava Montolio (2002) des de llavors, i per molt que les circumstàncies siguin canviants i els cicles més o menys fluctuants, la qüestió social en l'àmbit europeu, s'ha afrontat bàsicament des de dues premisses: les exigències morals derivades de la ètica cristiana o bé des de posicions d'orientació obrerista. És en aquestes dues fonts teòriques que s'han anat estructurant els diferents corrents interpretatius de l'economia social. Coraggio (2013) ha aconseguit sintetitzar-ho i parla, bàsicament de tres interpretacions.

Una primera presenta l'Economia Social com una proposta política de transformació social cap a un model socioeconòmic alternatiu al derivat de la lògica capitalista. Els

mecanismes de transformació i les dinàmiques que adopten aquestes propostes de superació del capitalisme, no es presenten com a models tancats, sinó com trànsits cap a horitzons possibles, en els quals els processos econòmics estiguin al servei de la reproducció de la vida i sotmesos a processos democràtics participatius i inclusius. En funció dels autors, aquests processos en construcció vinculen l'Economia Social amb la construcció d'una Economia Plural (Laville, 2010), Economia del Treball (Coraggio, 2013) o alguna modificació o derivat dels anteriors (Guerra, 2011). Aquesta corrent interpretativa lliga amb la tradició llibertària / mutualista, amb origen en Owen (1771-1858) o Fourier (1772-1837) i que compta durant els segles XIX i XX, amb importants teòrics com Joseph Proudhon (1809-1865) o Piotr Kropotkin (1842-1921) i activistes que reformaran el moviment cooperatiu des del comunisme cap als moderns mètodes de gestió. Aquest corrent posarà l'accent en la consecució d'autonomia per a la comunitat i les persones a través del mercat, imaginant a l'extrem la no necessitat d'estat i mercat per l'agrupació lliure (federalisme) de comunitats organitzades cooperativament en el marc d'un desenvolupament tecnològic que permet la resolució del problema econòmic.

Una segona interpretació identifica l'Economia Social amb un tipus específic d'empresa basada en la democràcia, l'autogestió i l'empresariat col·lectiu (Martínez i Álvarez, 2008), i que busca funcionar amb una lògica diferent a les de les organitzacions mercantils tradicionals. En aquest sentit, moltes de les organitzacions o empreses que s'identifiquen en aquest àmbit adopten discursos i formes institucionals típiques de l'Economia Social clàssica (cooperatives, mutuels i associacions) encara que no exclusivament (Martínez i Álvarez, 2008; Askunze, 2013).

Una tercera interpretació té a veure amb el sistema de l'Economia Social de Mercat que sorgeix de l'intent conscient de sintetitzar tots els avantatges del sistema econòmic de mercat (foment de la iniciativa individual, productivitat, eficiència, tendència a l'auto-regulació), amb les aportacions fonamentals de la tradició social de solidaritat i cooperació, que es basen necessàriament en la equitat i la justícia. Proposa un marc teòric i de política econòmica i institucional que busca combinar la llibertat d'acció individual dins d'un ordre de responsabilitat personal i social. Els representants d'aquesta concepció treballen en una síntesi de la tradició política econòmica liberal (drets individuals, republicanisme, mercat) amb el pensament social-cristià (justícia social, solidaritat). Müller-Armack va recollir la idea fonamental de l'Economia Social de Mercat en una breu fórmula conceptual, el contingut de la qual ha

de ser aplicat tenint en compte les respectives condicions socials d'implementació política. Al grup d'intel·lectuals i polítics que van donar origen a l'Economia Social de Mercat se'ls considera associats a un corrent de pensament anomenat ordoliberalisme. Històricament enllacen amb pensadors amb visió social-cristiana, que neix en el món catòlic amb economistes implicats en el desenvolupament a gran escala del moviment cooperatiu com Charles Gide (1847-1942) o activistes com el pare José María Arizmendiarieta (1915-1976), inspirats per les idees del cristianisme social i la doctrina social de l'Església Catòlica. Tot i patir en molts casos d'objectius assistencialistes, tindrà una importància central en el desenvolupament del moviment cooperatiu industrial i de consum a França i Bèlgica primer i després a Mondragón fins a l'actualitat.

Les tres corrents tenen diversos elements coincidents en la formulació i comparteixen certs principis generals, però sigui quina sigui la interpretació sorgeixen com a resposta a les ineficiències estructurals del capitalisme de mercat, que generen situacions socialment greus i injustes. Per tant, l'economia social esdevé una proposta per corregir i transformar un sistema que ja des del seu origen sembla no donar una resposta satisfactòria per a cobrir les necessitats humanes, materials i ambientals.

És en aquest sentit que l'estudi de la creació de cooperatives també ha estat lligat a períodes de crisi econòmica com a resposta o alternativa a l'autoocupació o eina de correcció d'imperficcions del mercat i, segons un nombre considerable d'autors, entreveuen un caràcter contra cíclic significatiu (Clemente Lopez et al. 2014; Díaz Foncea et al. 2014, 2015; Chaves i Savall, 2013; Díaz Bretones, 2000, 2004; Perotin, 2006; Ben-Ner, 1988; Rusell i Hanneman, 1992; Grávalos i Pomares, 2001; Algora 2011; Martí, 2004).

Hi ha literatura abundant que posa l'èmfasi en el context socioeconòmic com a element motivador en la creació de cooperatives. Ja sigui mitjançant la fórmula d'empreses recuperades per part dels treballadors (Grávalos i Pomares, 2001; Martí, 2004), un anàlisi de caràcter macroeconòmic (Perotin, 2006; Grávalos i Pomares, 2001) o des d'un enfocament propi de l'economia de l'empresa (Díaz Foncea et al. 2014, 2015; Chaves i Savall, 2013; Díaz Bretones, 2000, 2004). La majoria de treballs coincideixen a assenyalar que existeix una relació positiva entre crisi econòmica i

creació de cooperatives. Perotin (2006)¹, per exemple, treballa el cas francès i conclou el seu treball afirmant que *“la creació cooperatives són més anticíclics que les convencionals. La creació de cooperatives responen a augments en els riscos associats amb l'ocupació convencional i no a les perspectives de guanys creixents, es creen quan augmenta la desocupació i quan el creixement és més lent”*.

És pertinent assenyalar com la literatura consultada al voltant de les motivacions emprenedores per impulsar cooperatives es distancia significativament de les teories estàndards de l'economia de l'empresa que fan referència a la creació de societats mercantils. En l'enfocament convencional, la propensió a la creació d'empreses és major en cicles econòmics expansius. Argumenten els autors que la creació depèn de variables com el risc i els costos relacionats amb les barreres d'entrada (Geroski, 1995). Audretsch (1995) també assenyala que els ingressos esperats per crear una empresa depenen del risc de fallida i de la pèrdua de riquesa de l'empresari individual, entre altres factors; i que els ingressos esperats del treball assalariat depenen del risc d'atur i del rendiment de la inversió alternativa si tingués disponibilitat de capital. Al mateix temps, també preveu que l'entrada convencional depèn també de les expectatives futures de rendibilitat i creixement esperat Dunne et al. (2005).

La recerca centrada a trobar vincles relacionals entre cicles econòmics i creació de cooperatives mitjançant eines quantitatives (Perotin, 2006; Grávalos i Pomares, 2001) presenten semblances significatives en l'elaboració dels models. Tracten d'identificar i contrastar-ho posant com a variables macroeconòmiques el PIB, el PIB per càpita, la Taxa de Creixement del PIB, la Inflació, el Salari Mig (real), i la Taxa d'Atur. Pel cantó de les dades referents a les cooperatives, el Nombre de Cooperatives Creades i les Polítiques Públiques d'Ajut són les predominants. Perotin (2006) també incorpora el tipus d'interès per tal d'incorporar el cost del capital.

3. MARC INSTITUCIONAL I ECONÒMIC DE CATALUNYA (1970-2016)

Un dels elements cabdals d'aquesta recerca tracta de identificar en quina mesura el cicle econòmic influeix en la creació de cooperatives. És pertinent doncs definir què

¹ P.312

entenem per cicle econòmic. Un dels principals fenòmens a què està sotmesa l'economia de mercat és que la seva evolució no és constant i sostinguda en el temps.

Els cicles o fluctuacions cícliques de l'activitat econòmica poden definir-se com les oscil·lacions de l'activitat econòmica que donen lloc a l'expansió i la contracció alternada de l'economia. Això implica que el creixement econòmic no és un procés lineal d'increment en la quantitat de béns i serveis produïts, sinó que es presenten alternativament èpoques d'increments i recessions.

En termes generals, la literatura distingeix quatre fases del cicle econòmic: l'expansió, on es produeix un increment en la producció i els preus, i baixen les taxes d'interès; la crisi, que sol començar pels mercats de capitals continuant en fallides bancàries i empresarials; la recessió, on es produeix una caiguda en els preus i l'activitat amb un augment de la desocupació i de les taxes d'interès; i la recuperació, que comença quan es recupera l'activitat, és reverteixen les caigudes en els preus i els ingressos i baixa la taxa d'atur.

A grans trets, existeixen dues teories macroeconòmiques del cicle econòmic predominants. D'una banda, la teoria keynesiana o perspectiva de la demanda i, de l'altra, la teoria monetarista o perspectiva de l'oferta. Les dues teories es diferencien en una sèrie de supòsits fonamentals. El keynesianisme confia en la política fiscal impulsada per l'Estat, mentre que el monetarisme privilegia la política de control de la massa monetària per part del Banc Central així com dels incentius inherents al mercat.

Per una qüestió competencial, la política econòmica aplicada a Catalunya en cada moment de crisi és depenent del govern central, encara que la Generalitat ha tingut i té eines pròpies per matissar la política dirigida de l'Estat. Tant per les particularitats de la crisi, com pel color polític del moment o del context general, les mesures que s'han instaurat al nostre país han estat tant de tipus keynesià com monetarista. En aquesta recerca no entrarem a analitzar la política econòmica aplicada. Simplement identificarem els períodes més significatius de l'evolució de la economia catalana per tal de poder inserir millor el nostre anàlisi i identificar l'eventual relació entre crisi econòmica i sorgiment de cooperatives.

Al 1986 Espanya entra a formar de la Comunitat Europea i al 1992 a la Unió Europea i és un dels països que formà part de la culminació del projecte europeu amb la Unió Monetària al 2002. Des d'un punt de vista polític aquesta integració suposa la fi de l'aïllament històric que tradicionalment havia patit l'Estat espanyol respecte als esdeveniments i devanir de l'economia i la política europea. Des d'un punt de vista econòmic suposa la integració a un mercat de bens i serveis, i més tard de capitals, juntament amb la lliure mobilitat de persones a tot el territori europeu. Aquesta integració fou (i és) font de moltes oportunitats, però l'estructura de l'economia espanyola també n'ha ressentit el seu encaix.

L'entrada a la Comunitat Econòmica Europea, juntament amb la consolidació de la democràcia i la instauració de fonaments sòlids per mirar de sobrepassar les mancances del sistema econòmic franquista i la crisi de finals dels setanta (Pactes de la Moncloa), suposa que l'economia catalana viu un període de fort creixement (4,7% en termes anuals acumulats) i un increment del PIB per habitant del 4,4%. L'eclosió del creixement econòmic català arriba fins al 1992 i després l'economia cau en una greu crisi que, com assenyala Cabana (2009: p80) *“L'any 1992 fou el dels Jocs Olímpics de Barcelona, un gran esdeveniment per a la ciutat i per a Catalunya. Un fet que fa oblidar sovint que el marc econòmic del moment era poc engrescador. Alemanya havia deixat de ser la locomotora europea en el seu afany per a resoldre els problemes derivats de la reunificació amb la zona oriental, i tot Europa en patia les conseqüències. L'any es va tancar amb un creixement de l'1 % en el producte interior brut (PIB), però amb una taxa d'inflació del 5,4 % i un atur del 20 % de la població activa. El ministre d'Economia, Carlos Solchaga, aplicava una política de defensa de la pesseta amb tipus d'interès molt alts: el crèdit costava un 18 % d'interès, més les comissions. La situació era insostenible i entre el setembre i el novembre d'aquell any el Govern espanyol es va veure obligat a fer dues devaluacions de la pesseta: del 5 i del 6 %. El 1993 s'acabà la política econòmica del ministre Solchaga amb una tercera devaluació del 8 %, que marcà el final d'una etapa definida pel Financial Times com la del «machismo» [sic] en el sistema de fixació del canvi exterior de la pesseta. Fou el primer any de recessió oficial amb una pèrdua de l'1 % en el PIB espanyol. Pedro Solbes substituï Carlos Solchaga al Ministeri d'Economia.*

Fins al canvi de segle, l'economia creix a un ritme menys fort que al període anterior. L'any 1994 però comença la recuperació de l'economia, tant catalana com espanyola,

amb la indústria com a motor. Hi influeix el millor comportament de l'economia dels Estats Units, que es transmet a Europa. Però l'atur es va estabilitzar en el 23,9%, i la inflació en el 4,3%. El segle XX s'acaba amb la desacceleració del ritme de creixement de l'economia mundial i l'esclat de la bombolla especulativa al voltant de les companyies d'Internet, el que se'n deia la «nova economia».

Al tombà de segle, i fins al 2007, el PIB avança a un ritme anual acumulatiu mitjà del 3,6%. El model de creixement d'aquest període és intensiu en mà d'obra, especialment en turisme i la construcció que ocuparen prop del 30% PIB i sustentat amb un fort endeutament privat. Aquest model de creixement, juntament amb les dinàmiques internacionals que impulsaren encara més les desigualtats, afavoreixen una forta immigració i un creixement anual de la població del 2,2%. Però el creixement del PIB per habitant en aquell període queda limitat a l'1,4% anual.

Evolució de les magnituds bàsiques de l'economia catalana
(% de variació de la mitjana anual acumulativa)

	1986-1992	1992-2000	2000-2007	2007-2013	2014	2015	2016
PIB pm (valors constants)	4,7	2,5	3,6	-1,5	2,3	3,5	3,5
Població	0,3	0,2	2,2	0,5	-0,4	0,1	0,2
PIB per habitant (valors constants)	4,4	2,3	1,4	-2,0	2,7	3,4	3,3

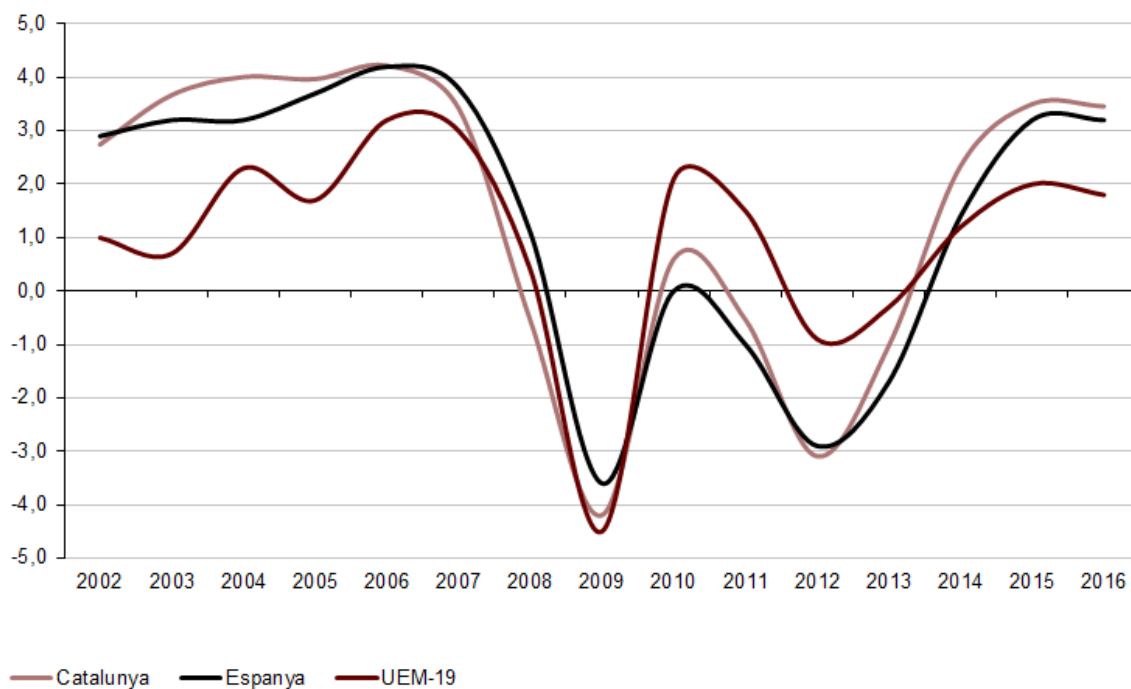
Font: elaboració a partir de dades de l'Idescat

El 2007 representa la fi de la bonança econòmica iniciada amb el tombà de segle. Les raons de la davallada del PIB afloren un seguit d'imperficcions, sobretot en el model de creixement intern, la ineficaç arquitectura europea i les mancances evidents d'un model aparat en uns postulats teòrics incomplets i allunyats de la realitat. Així, la crisi financera internacional i l'esclat de la bombolla immobiliària comporten una primera caiguda del PIB l'any 2008, més profunda al 2009; l'aplicació de mesures d'inspiració keynesiana donen un cert rebot el 2010 que es manté fins a principis del 2011 en què l'economia tornà a retrocedir. El punt més baix del nou retrocés derivat de la crisi del deute a la zona euro i de la implantació de mesures de contracció es produeix el 2012, si bé l'economia continua retrocedint fins al 2013. En el conjunt del període, el PIB cau a una taxa mitjana acumulativa de l'1,5 %. El PIB per habitant entre el 2007 i el 2013 disminueix un 2 %, més que no pas el PIB.

A partir del 2014 l'economia catalana inicia una nova fase de creixement amb un increment del PIB del 2,3% el 2014, que s'accelerà fins a un 3,5% el 2015, i es manté

el mateix creixement el 2016 (3,5%). El PIB per càpita en aquests anys és del 2,7%, del 3,4% i del 3,3%, respectivament.

Evolució del PIB
(% de variació interanual)

Font: Idescat, INE i Eurostat.

Analitzant les dades, es poden identificar per tant en l'economia catalana (com constata la literatura consultada) quatre grans períodes recessius molt marcats: el de primers anys 80, la etapa postolímpica de 1993, la crisi de final del segle XX i l'actual crisi que es va iniciar al 2008 i que al 2014 comença a mostrar certs signes de recuperació.

4. MOSTRA, ESTRUCTURA I METODOLOGIA

L'estudi d'aquesta recerca es divideix en dues grans parts. En una primera part es realitza una anàlisi descriptiva de les dades amb l'objectiu de mostrar un mapa del cooperativisme català en les darreres dècades atenent a diferents variables d'anàlisi. En una segona part, el treball pretén contextualitzar aquesta visió amb una anàlisi de llarg termini sobre l'evolució econòmica del país, per tal d'inferir un eventual impacte del marc econòmic en la transformació del mapa cooperatiu català.

En concret, la base de dades que s'utilitza en la primera part de l'estudi inclou un llistat de cooperatives catalanes creades des del 1970 fins l'any 2016, obtingudes mitjançant la Direcció general d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa, de la Generalitat de Catalunya.

Les dades donen informació sobre: el nom, el sector, nombre de socis, direcció, i altres dades d'interès. També si continuen actives o no i el motiu de la baixa. Per tant, els nivells d'anàlisi proposats són:

- Per tipus de cooperatives
- Per nombre de cooperatives inscrites
- Per nombre de cooperatives dissoltes
- Per sector: agricultura, indústria, serveis i construcció
- Per estat: cancel·lada, en actiu i dissolta
- Per comarca: les 42 comarques catalanes.
- Per província: Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona
- Per classe de cooperativa: ànim de lucre, iniciativa social
- Per nombre de socis
- Per participació femenina

Després del tractament de les dades es fa una anàlisi descriptiva de les mateixes atenent a les diferents variables proposades. L'anàlisi és de dos tipus: univariant i creuat. S'han considerat creuament de dades d'interès com: el sector/estat de la societat, sector/província, sector/comarca, classe de cooperativa/província, classe de cooperativa/comarca, gènere sòcies/sector, gènere sòcies/classe de cooperativa.

En la segona part de l'estudi, aquestes dades es contextualitzen dins l'evolució econòmica del país per al conjunt del període. S'analitza l'evolució de l'economia catalana i es tracta d'inferir sobre si elements com els cicles econòmics i/o les crisis representen variables que han condicionat el comportament del mapa cooperatiu català. Es recullen dades de les variables macroeconòmiques de l'any 1980 fins al 2016 per no disposar de les dades de totes les variables abans de 1980. Les variables macroeconòmiques analitzades són: el PIB i la taxa d'atur. Les dades s'han obtingut de l'Institut Nacional d'Estadística Catalana (IDESCAT). Aquestes dades es creuen amb la informació relativa a les cooperatives. S'utilitza el creixement anual net de

cooperatives, que és la diferència entre el nombre de cooperatives inscrites i el nombre de cooperatives dissoltes

5. MAPA DEL COOPERATIVISME CATALÀ

A continuació es presenten dos tipus d'anàlisis descriptives de la mostra. Una primera anàlisi de caràcter univariant, on només es té en compte una dimensió de les dades i una segona anàlisi de caràcter bivariant on es creuen variables que s'han considerat d'interès.

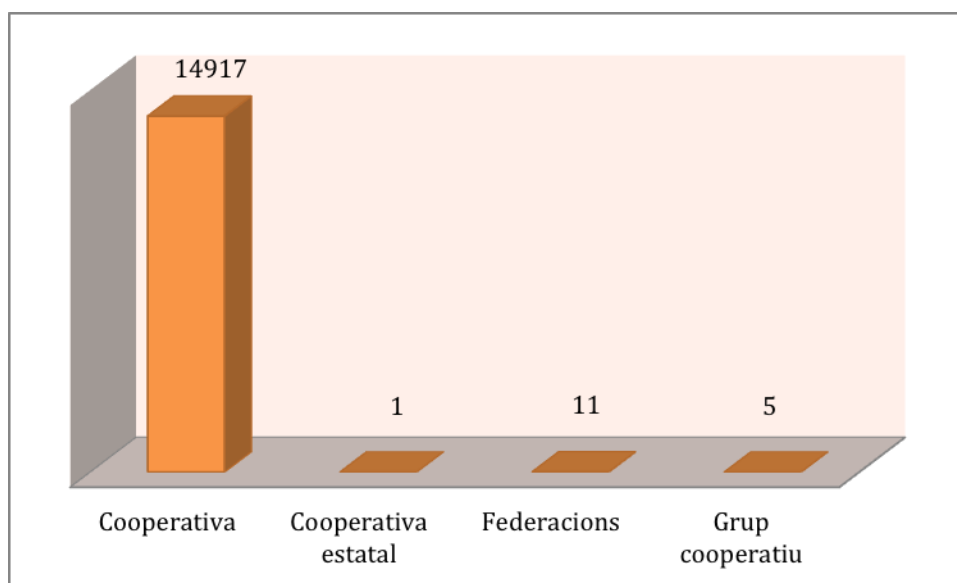
5.1. Anàlisi univariant

A l'anàlisi univariant, es fa una anàlisi descriptiva de les dades atenent a diferents variables, en concret: el tipus de societat, la data d'inscripció, la data de dissolució, la classificació catalana d'activitats econòmiques (CCAEE), el sector, l'estat de la societat, la comarca, la província, la classe de cooperativa, el fet de tenir o no ànim de lucre, el fet de presentar o no iniciativa social i el total de socis.

5.1.1. Tipus de societats

Tal i com s'observa en el gràfic 1, un 99,9% de la mostra està conformada per cooperatives. A més de les cooperatives trobem una cooperativa estatal, 11 federacions i 5 grups cooperatius.

Gràfic 1. Tipus de societats

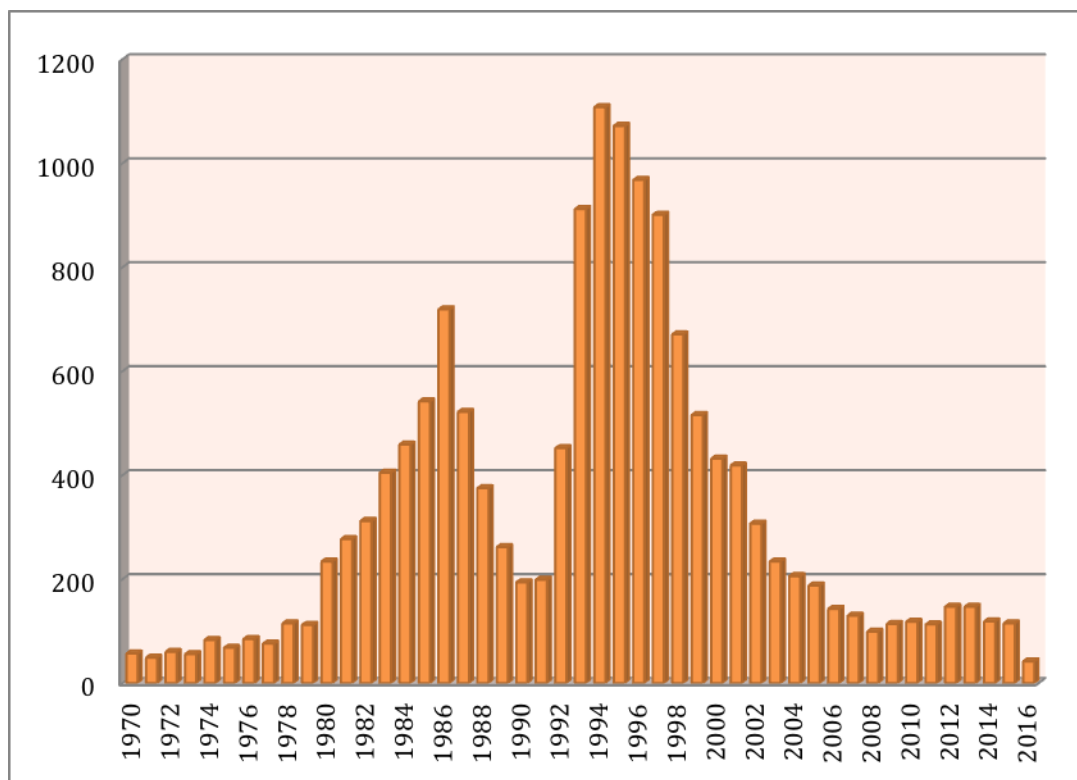

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.1.2. Cooperatives inscrites

En quant a la data d'inscripció trobem dos pics, un en els anys vuitanta i un els anys 90, segons el gràfic 2. S'observa un increment del nombre d'inscripcions des del 1980 fins el 1986, amb 719 cooperatives inscrites, que després es va reduint progressivament fins l'any 1990. Un segon pic es dona en els anys noranta. Es produeix un increment de les cooperatives inscrites des de l'any 1992 arribant a un màxim a l'any 1994, amb 1.108 cooperatives inscrites. Després la tendència es reverteix, les inscripcions es van reduint i sol es recuperen lleugerament cap a l'any 2009.

Gràfic 2. Data d'inscripció

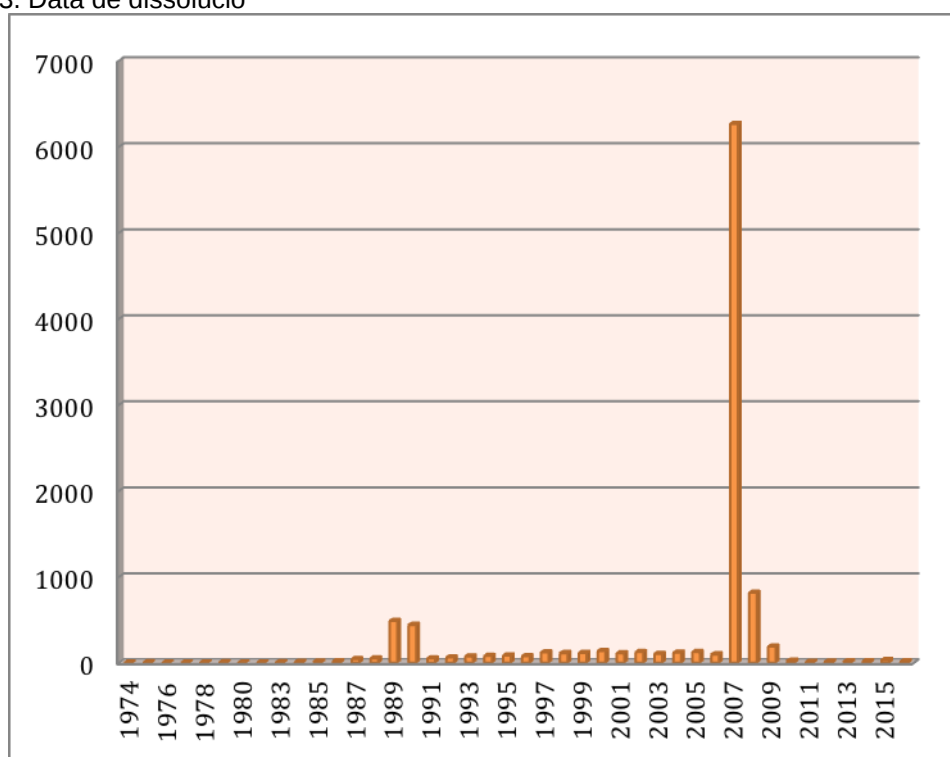

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.1.3. Cooperatives dissoltes

Les dades del gràfic 3 ens donen informació sobre la data de dissolució de les cooperatives. S'observa que el major nombre de cooperatives dissoltes tenen com a data de dissolució l'any 2007, en concret 6.265 cooperatives. Això es degut a un canvi en els criteris utilitzats en el cens. Encara que en menor quantia, però de forma diferencial respecte altres anys, també a l'any 2008 i abans en els anys 1989 i 1990 es donen importants xifres de dissolució de cooperatives.

Gràfic 3. Data de dissolució

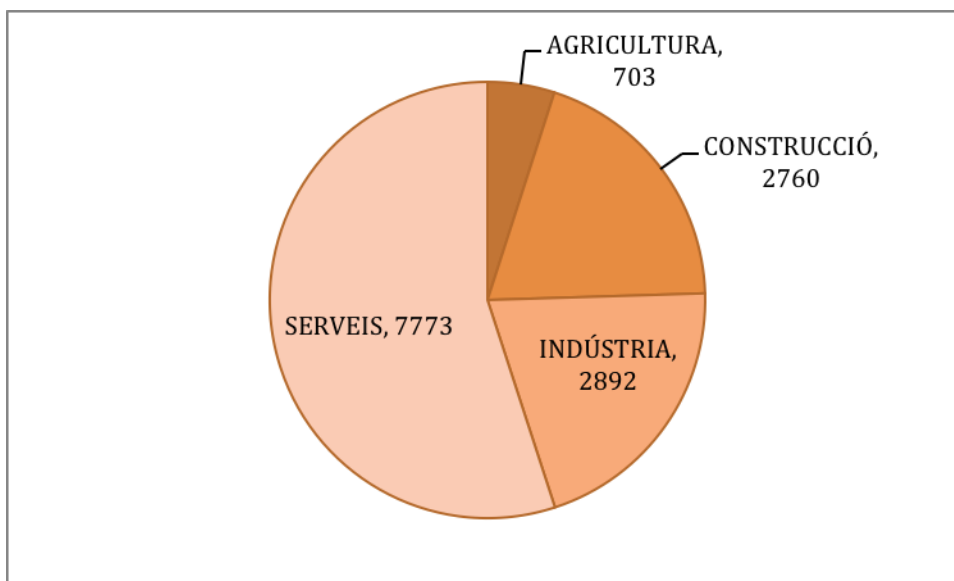

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.1.4. Sector

En el gràfic 4 es presenten dades del nombre de cooperatives creades en funció dels quatre sectors econòmics principals: agricultura, construcció, indústria i serveis. S'observa com el percentatge més elevat, un 52% el representen les cooperatives del sector serveis, indústria i construcció representen percentatges similars, un 19,4% i un 18,5% respectivament. El sector menys representat és el de l'agricultura amb un 4,7%.

Gràfic 4. Sector

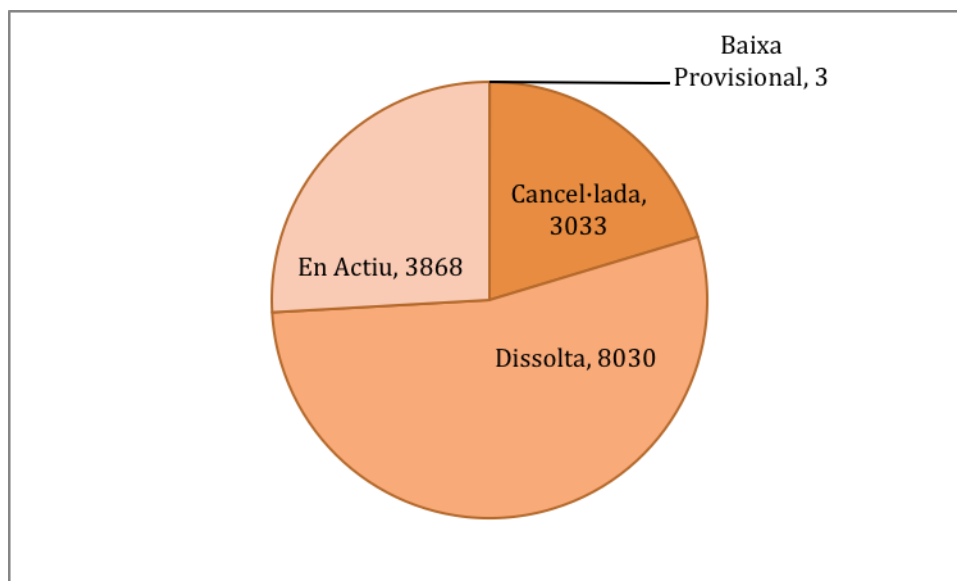
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.1.5. Estat de la societat

Tenint en compte l'estat de la societat en el gràfic 5 es distingeixen tres tipus: en actiu, cancel·lada i dissolta a data 31 de març de 2016. Un 53% de les cooperatives de la mostra analitzada es troben dissoltes, un 20,3% cancel·lades i un 25,9% estan actives.

La dissolució d'una societat suposa la desaparició jurídica de la mateixa, però no paralitza ni posa fi a la seva activitat, tot i que passa a ser liquidada, pel que una societat en aquesta situació tindrà que afegir l'expressió "en liquidació" a la seva raó social. Quan la societat ja s'ha liquidat passa a ser cancel·lada, la seva activitat queda paralitzada. Finalment, si la societat està treballant normalment es considera activa.

Gràfic 5. Estat de la societat

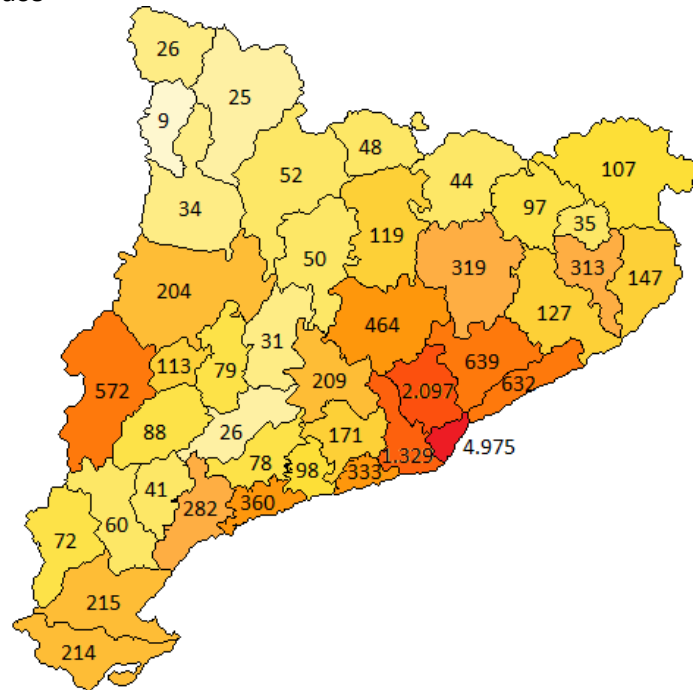

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.1.6. Comarca

A nivell comarcal, el gràfic 6 ens mostra com la major concentració de cooperatives creades a Catalunya es dona al Barcelonès, 4.975 cooperatives, seguida del Vallès Occidental, 2.097 cooperatives i el Baix Llobregat, 1.329 cooperatives. Són també importants les concentracions que es donen al Maresme, 632 cooperatives, el Vallès Oriental, 639 cooperatives i el Segrià, 572 cooperatives.

Gràfic 6. Comarques

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.1.7. Província

El gràfic 7 ens mostra el nombre de cooperatives creades per província. Barcelona engloba el 75,6% seguida de Tarragona amb el 9,7%, Lleida amb el 8,7% i finalment Girona amb el 6,0%.

Gràfic 7. Províncies

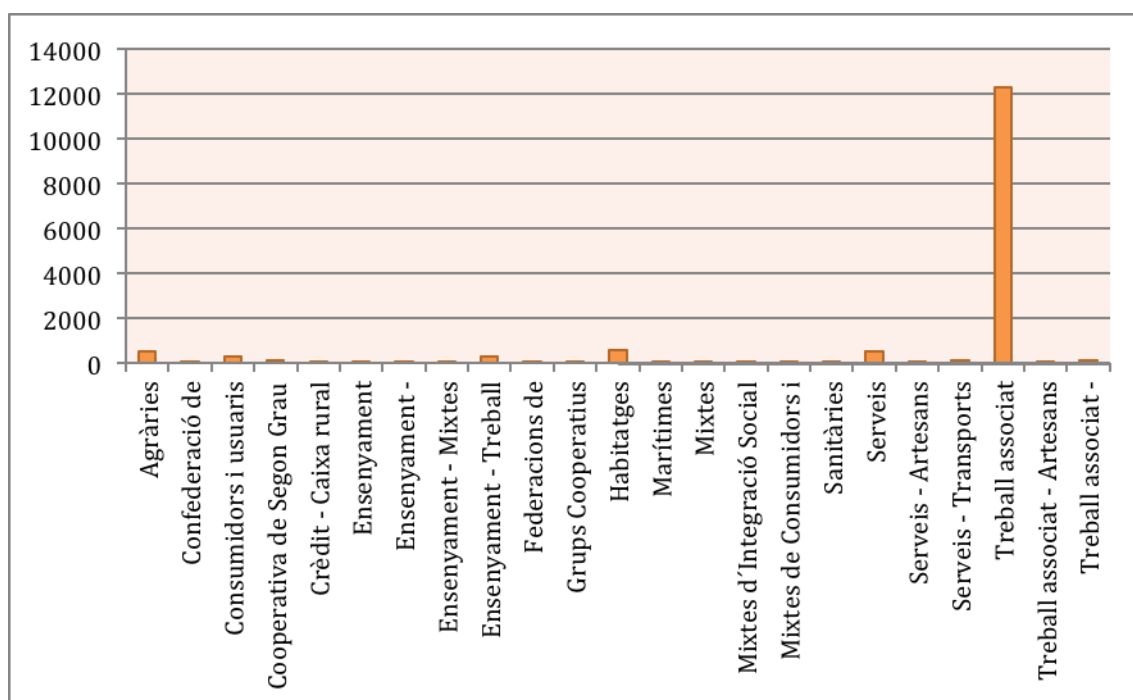

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.1.8. Classe de cooperatives

Per classes de cooperatives creades, les de treball associat són les que representen el major percentatge de la mostra, al voltant del 83%, tal com s'observa al gràfic 8. La resta de classes representen percentatges molt petits, destacant el 3,4% de les cooperatives agràries i de les de serveis i el 3,8% de les cooperatives d'habitatges.

Gràfic 8. Classe de cooperatives

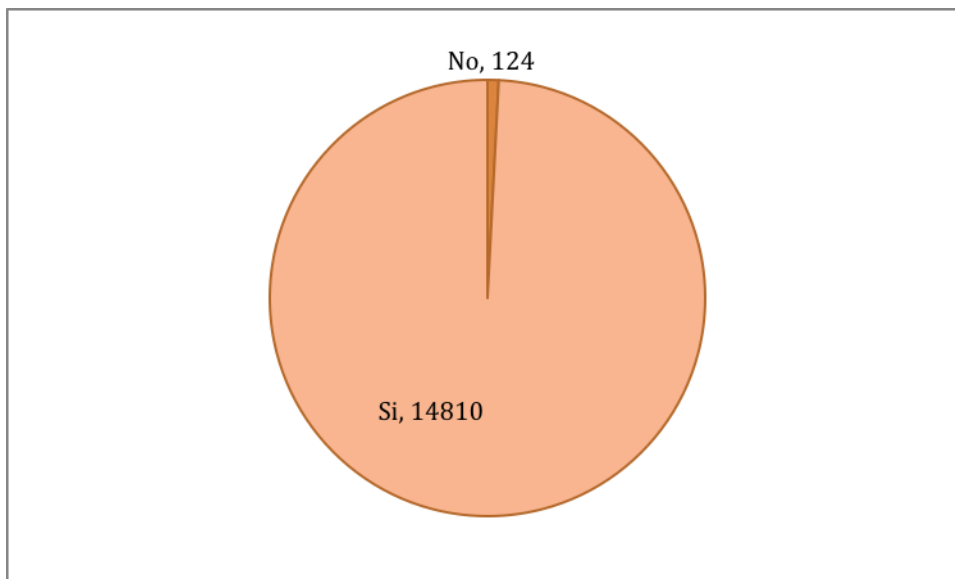

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.1.9. Ànim de lucre

Si es té en compte l'ànim de lucre, un 99% de les cooperatives creades de la mostra es consideren com a societats amb ànim de lucre, segons el gràfic 9.

Gràfic 9. Ànim de lucre

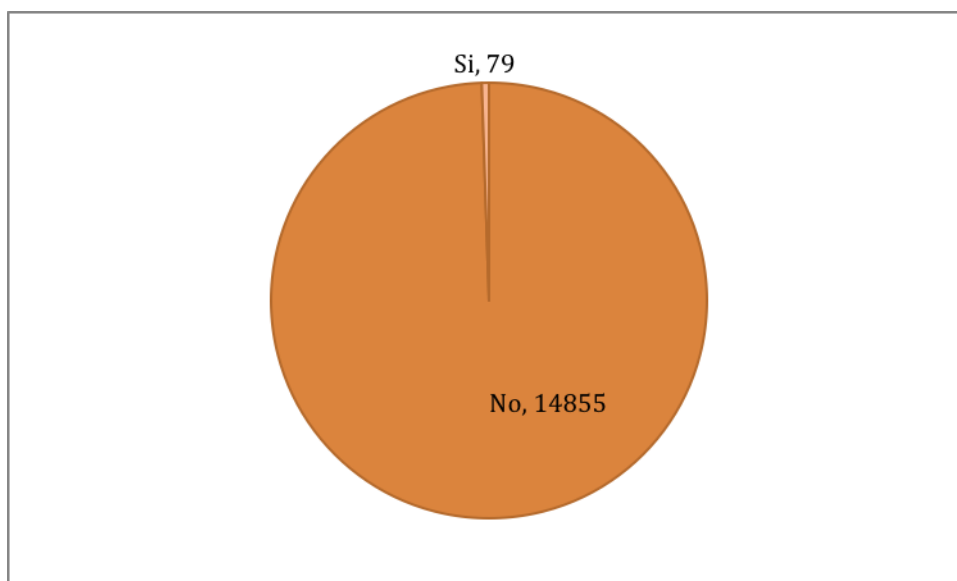

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.1.10. Iniciativa social

En el gràfic 10 es presenten dades sobre la iniciativa social de les cooperatives creades que formen part de la mostra, S'observa com un 99,5% d'elles no es defineixen com a societats d'iniciativa social.

Gràfic 10. Iniciativa social

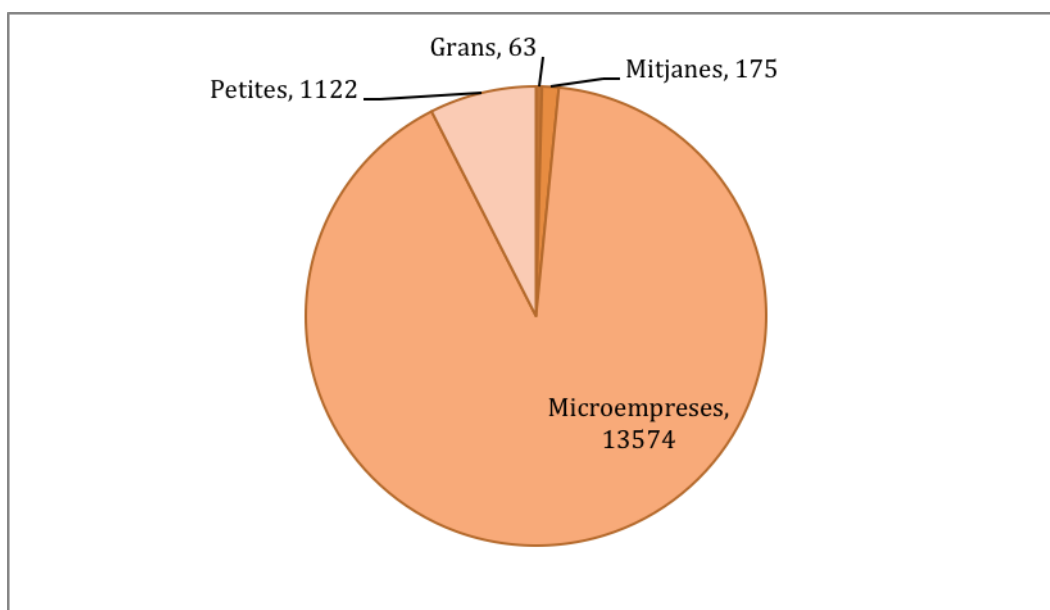

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.1.11. Número de socis

En funció del número de socis es poden definir les empreses com a microempreses, mitjanes grans i petites. Una microempresa té un màxim de 10 treballadors, les petites empreses tenen un personal en plantilla de entre 11 i 49 treballadors, les mitjanes entre 50 i 250 i les grans superen els 250 treballadors. En el gràfic 11 s'observa com la major part de les empreses de la mostra són microempreses, un 90,9% i empreses petites, un 7,5%.

Gràfic 11. Número de socis

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

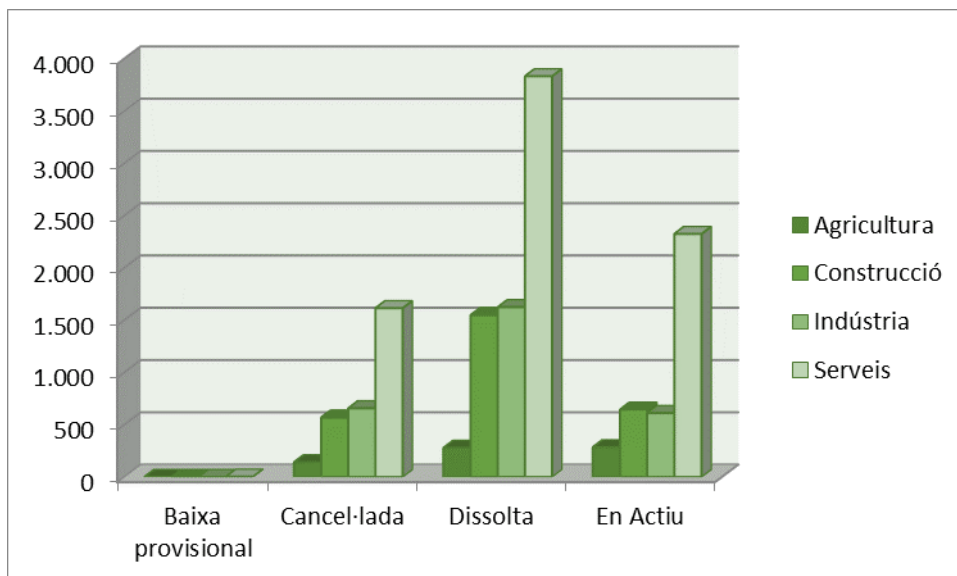
5.2. Anàlisi creuada

A l'anàlisi bivariant, es fa una anàlisi creuada de les dades atenent a diferents variables, en concret es porten a terme els següents creuaments: sector amb estat de la societat, sector amb província, sector amb comarca, CCAA amb província, CCAE amb comarca, CCAE amb tipus de cooperativa, classe de cooperativa amb comarca, gènere dels socis amb sector i finalment gènere dels socis amb classe de cooperativa.

5.2.1. Sector/ estat de la societat

Les dades del gràfic 12 ens indiquen que el major volum de cooperatives tant cancel·lades, com dissoltes, com en actiu es troben en el sector serveis. Si ens centrem en les cooperatives actives trobem com un 60,16% pertanyen al sector serveis, un 16,6% a la construcció, un 15,8% a la indústria i un 7,3% a l'agricultura.

Gràfic 12. Sector/ estat de la societat

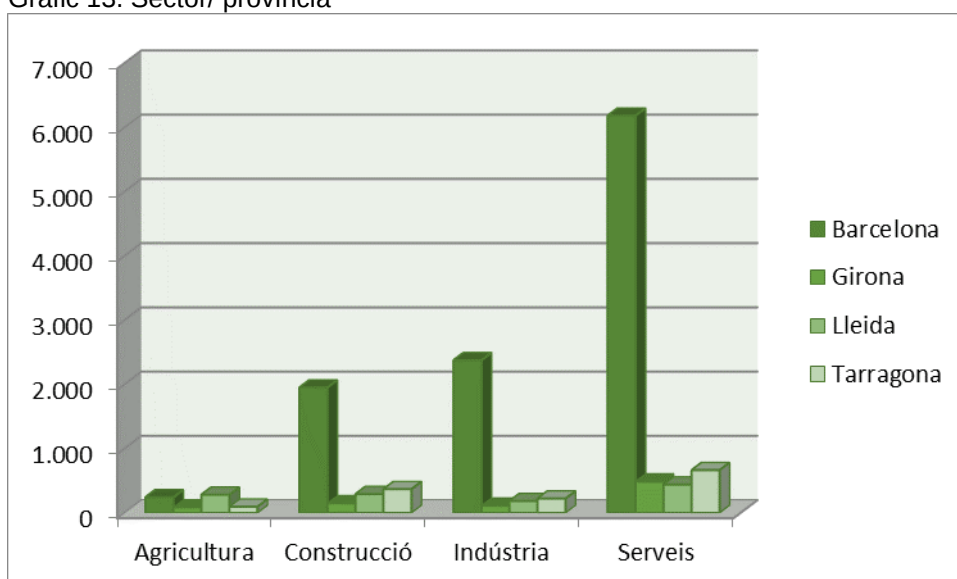

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.2.2. Sector/ província

Si s'analitza la rellevància dels sectors per províncies, s'observa com la major concentració en qualsevol dels sectors analitzats es produeix a Barcelona. Les dades del gràfic 13 ens ho corroboren. Barcelona concentra un 34,4% de les cooperatives del sector agrícola, un 70,7% de les cooperatives del sector de la construcció, un 82,1% de les cooperatives del sector de la indústria i un 79,5% del sector serveis.

Gràfic 13. Sector/ província

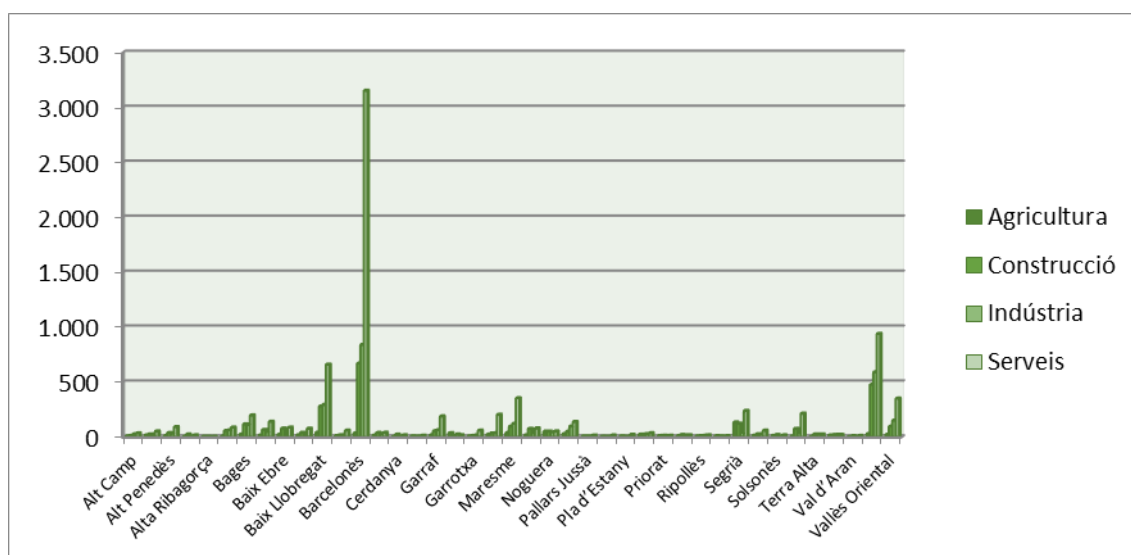
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.2.3. Sector/comarca

Les dades creuades del sector per comarca ens deixen veure, tal i com ens mostra el gràfic 14, una concentració de cooperatives en les comarques de: el Barcelonès, el Vallès Occidental, el Baix Llobregat, el Vallès Oriental i el Maresme.

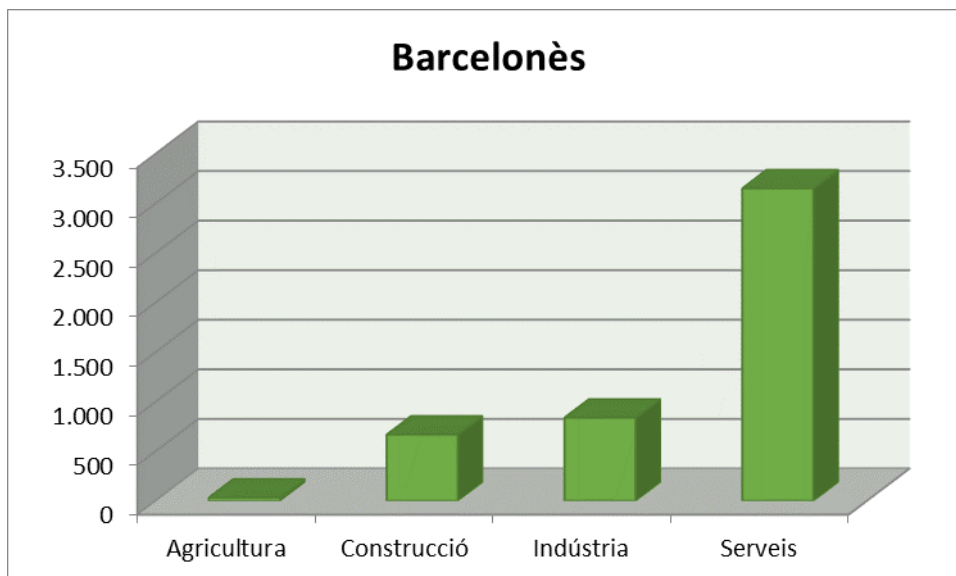
Si ens centrem en les dades del Barcelonès, veure gràfic 15, s'observa com el major nombre de cooperatives són de serveis, un 67,1% sobre el total de cooperatives de la comarca. En el cas del Vallès Occidental, veure gràfic 16, un 46.2% corresponent també a cooperatives del sector serveis. En el cas del Baix Llobregat i del Vallès Oriental, veure gràfics 17 i 18 respectivament, un 51,9% i un 56,9% són també del sector serveis. Finalment, en el cas del Maresme, veure gràfic 19, les cooperatives del sector serveis suposen el 58,5%.

Gràfic 14. Sector/ comarca

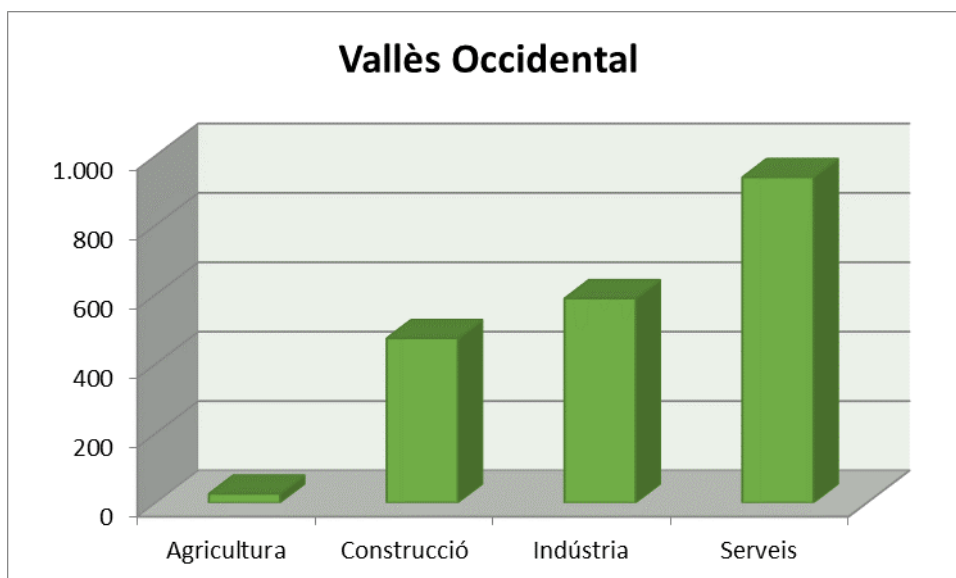
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 15. Sector/ Barcelonès

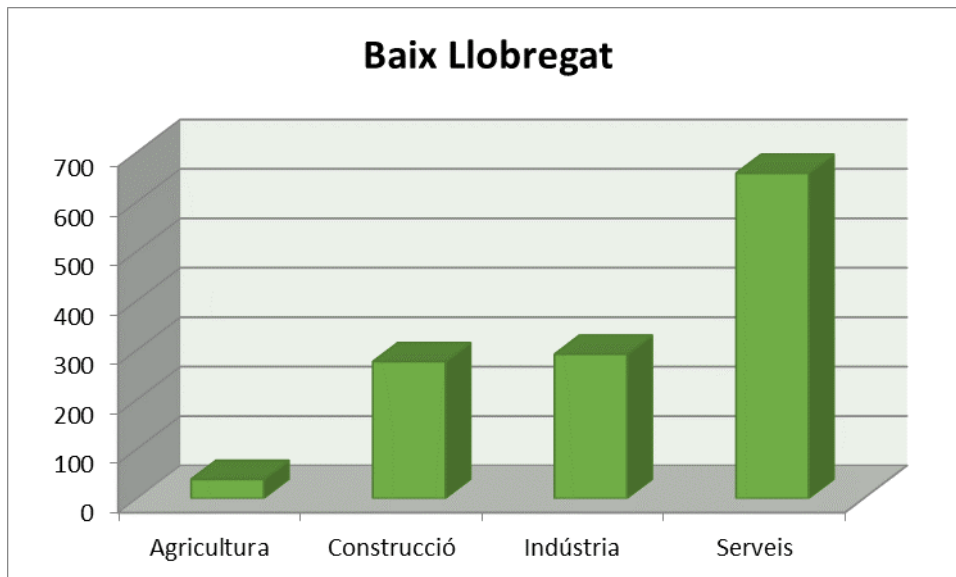
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 16. Sector/ Vallès Occidental

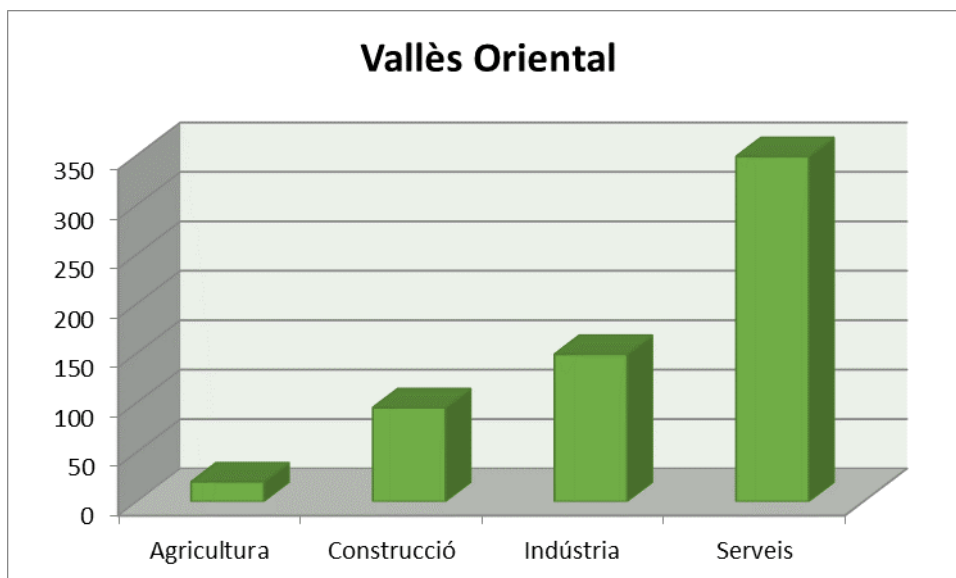
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 17. Sector/ Baix Llobregat

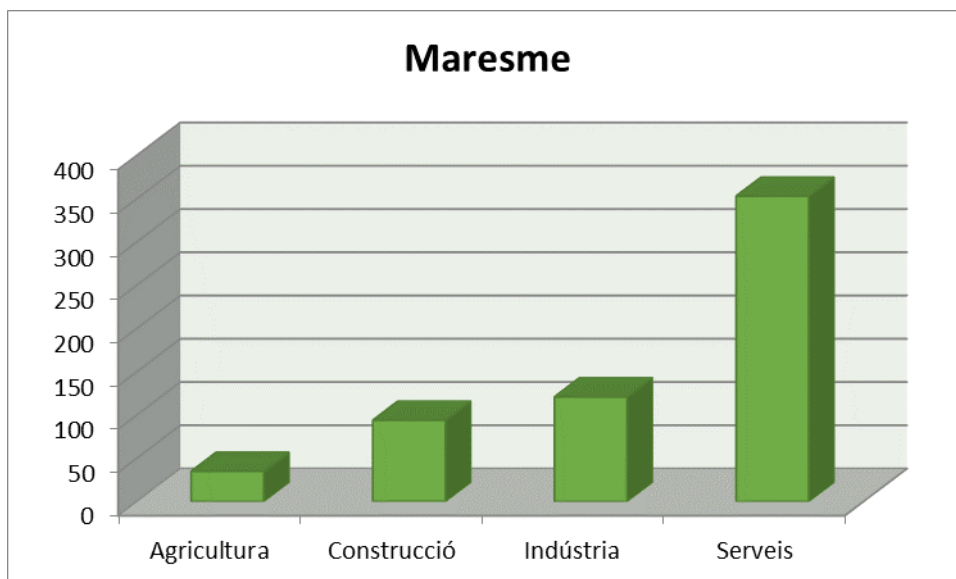
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 18. Sector/ Vallès Oriental

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 19. Sector/ Maresme

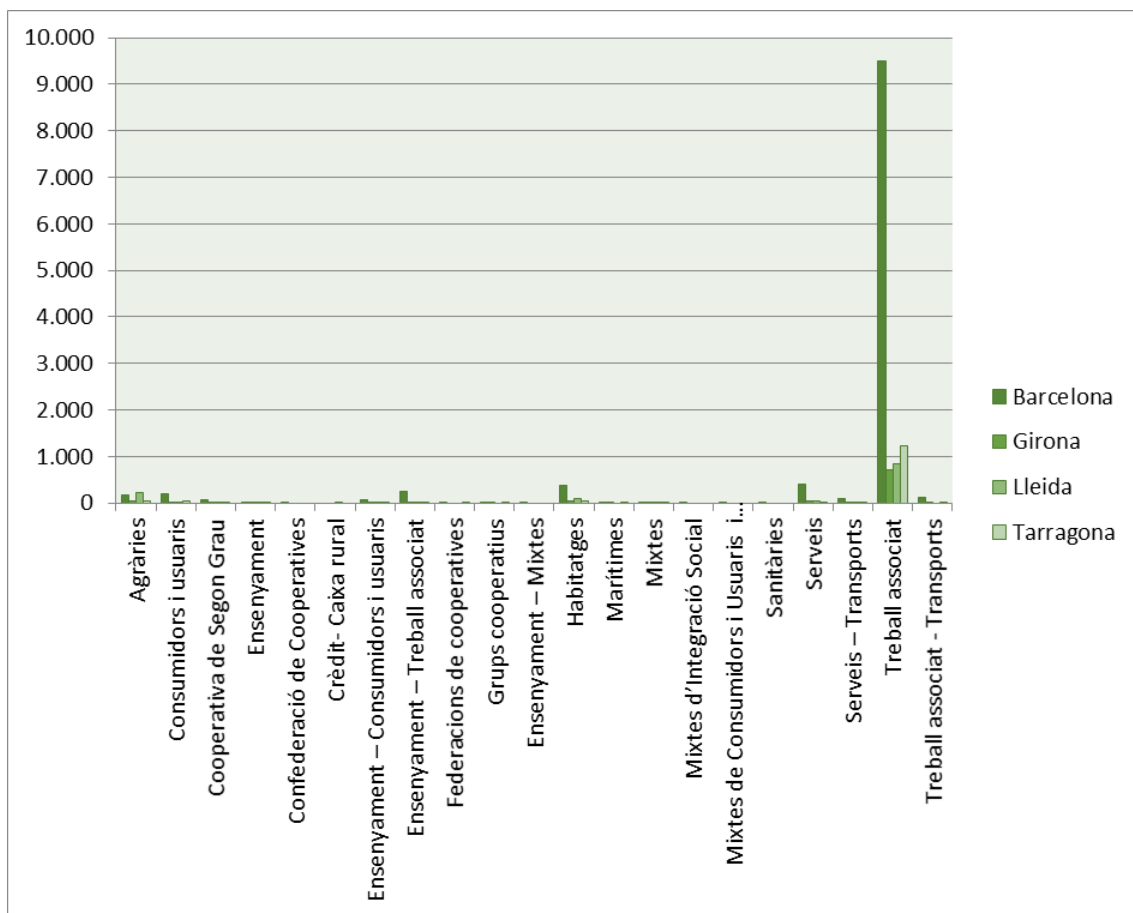

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.2.4. Classe de cooperativa/ província

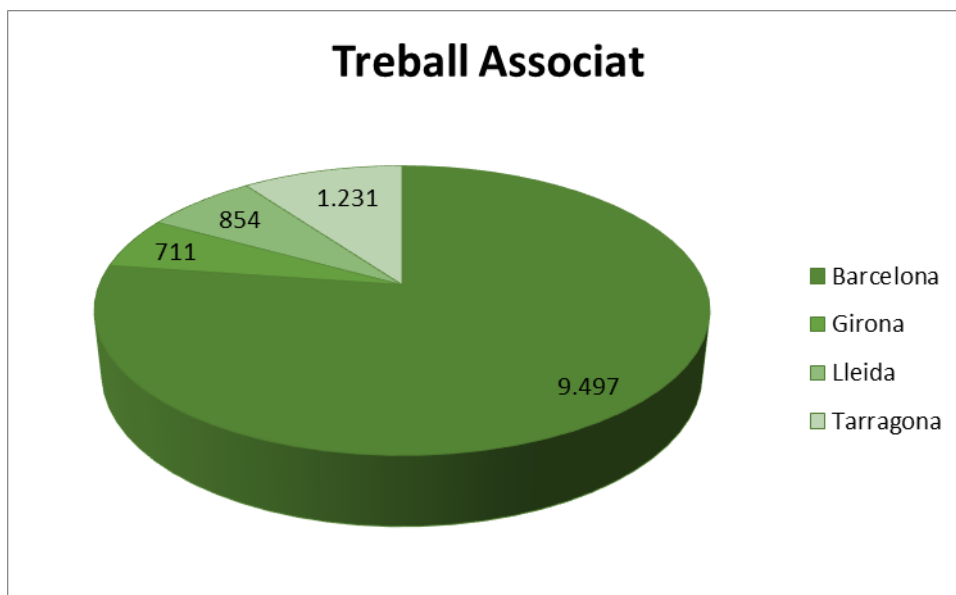
Per província s'observa com Barcelona aglutina el major nombre de cooperatives i en concret de treball associat. En el gràfic 20 es mostra una visió general. Si agafem el detall de les cooperatives de treball associat, 12.293, veiem com el gràfic 21 ens destaca Barcelona, amb 9.497 cooperatives de treball associat, un 77,3% del total de cooperatives d'aquest tipus. Amb menor proporció trobem Tarragona, amb un 10%, Lleida, amb un 6.9% i Girona, amb un 5.8%.

Gràfic 20. Classe de cooperativa/ província

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 21. Cooperatives de treball associat / província

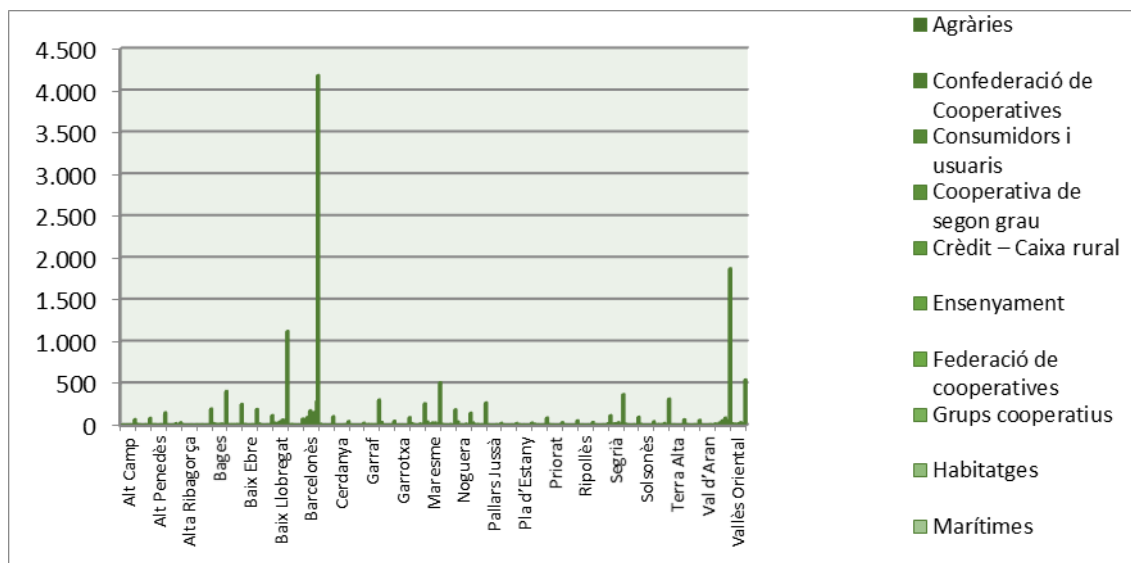

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.2.5. Classe de cooperativa/ comarca

Les dades creuades de la classe de cooperativa per comarca ens deixen veure, tal i com ens mostra el gràfic 22, una concentració de cooperatives en les comarques de: el Barcelonès, el Vallès Occidental, el Baix Llobregat, el Vallès Oriental i el Maresme.

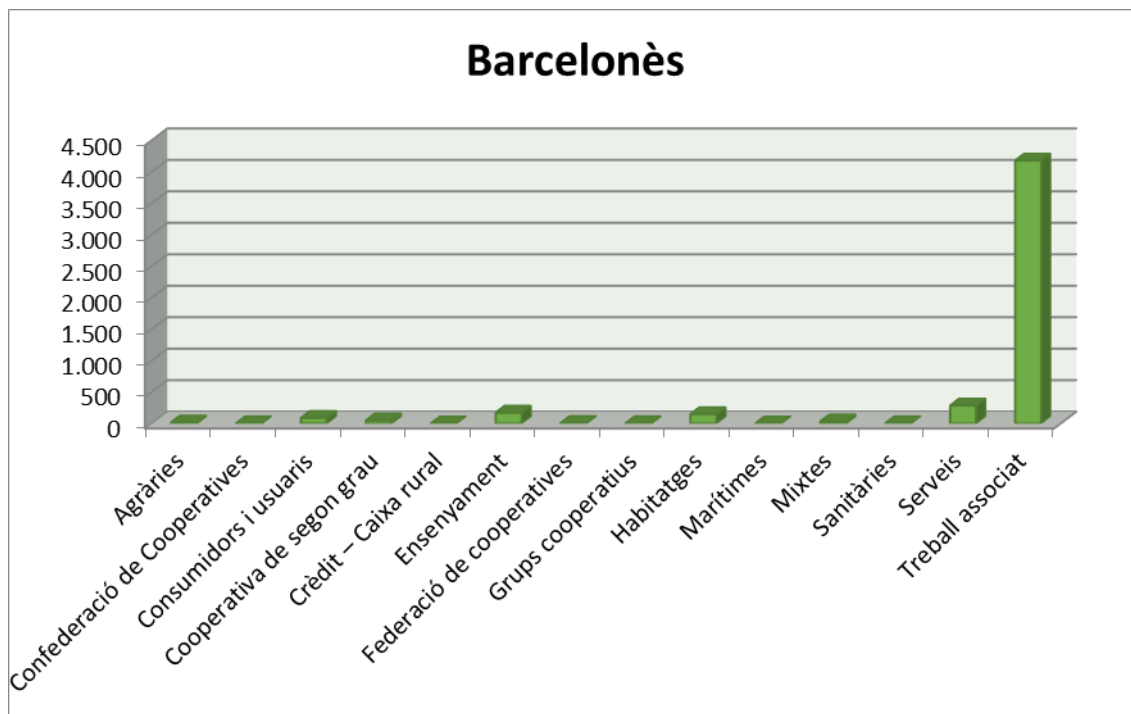
Gràfic 22. Classe de cooperativa/ comarca

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

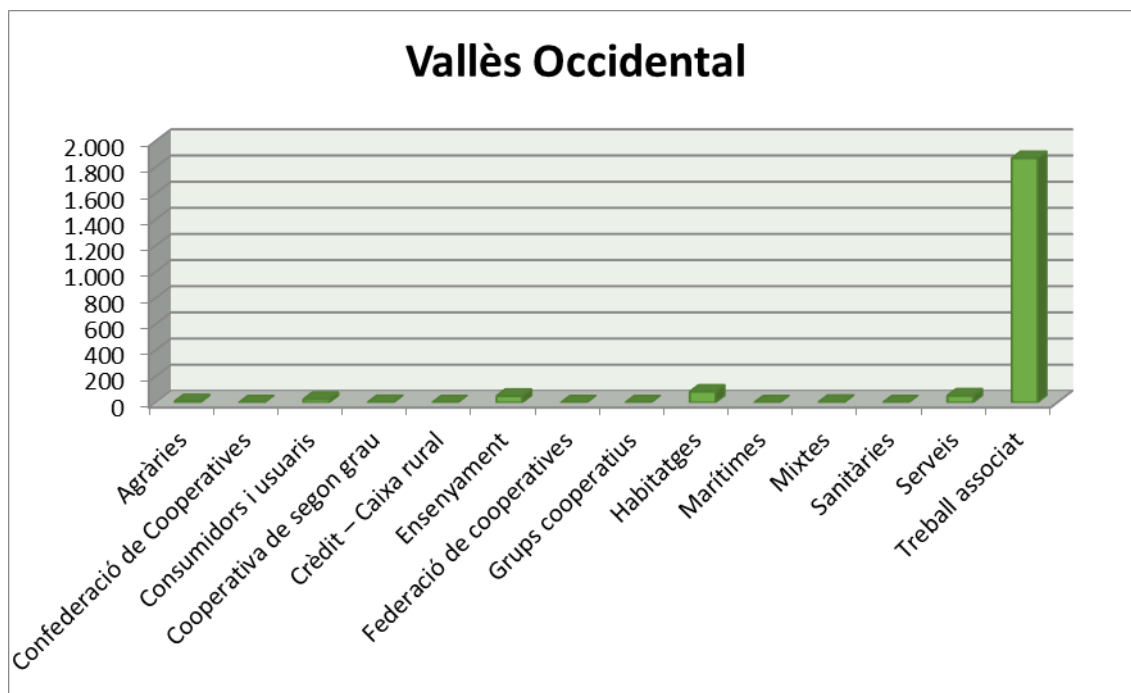
Si ens centrem en les dades del Barcelonès, veure gràfic 23, s'observa com el major nombre de cooperatives estan en la classe corresponent a treball associat, un 84% sobre el total de cooperatives de la comarca. En el cas del Vallès Occidental, veure gràfic 24, un 89% corresponent també a cooperatives de treball associat. En el cas del Baix Llobregat i del Vallès Oriental, veure gràfics 25 i 26 respectivament, un 84%. Finalment, en el cas del Maresme, veure gràfic 27, un 80%.

Gràfic 23. Classe de cooperativa/ Barcelonès

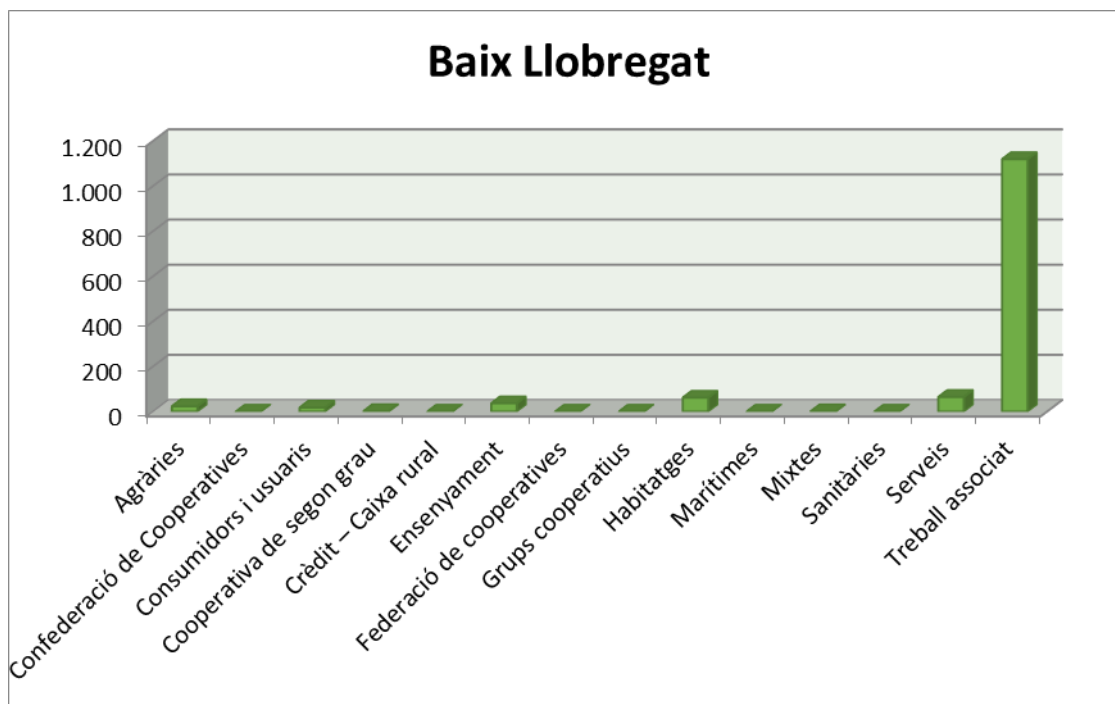
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 24. Classe de cooperativa/ Vallès Occidental

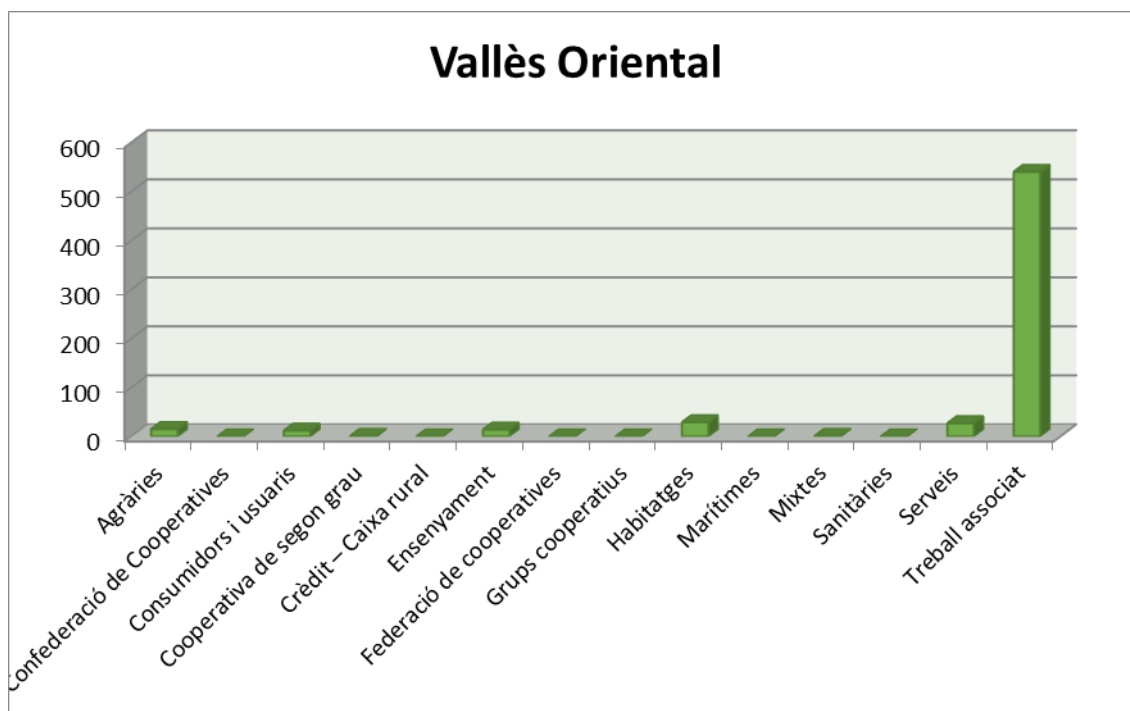
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 25. Classe de cooperativa/ Baix Llobregat

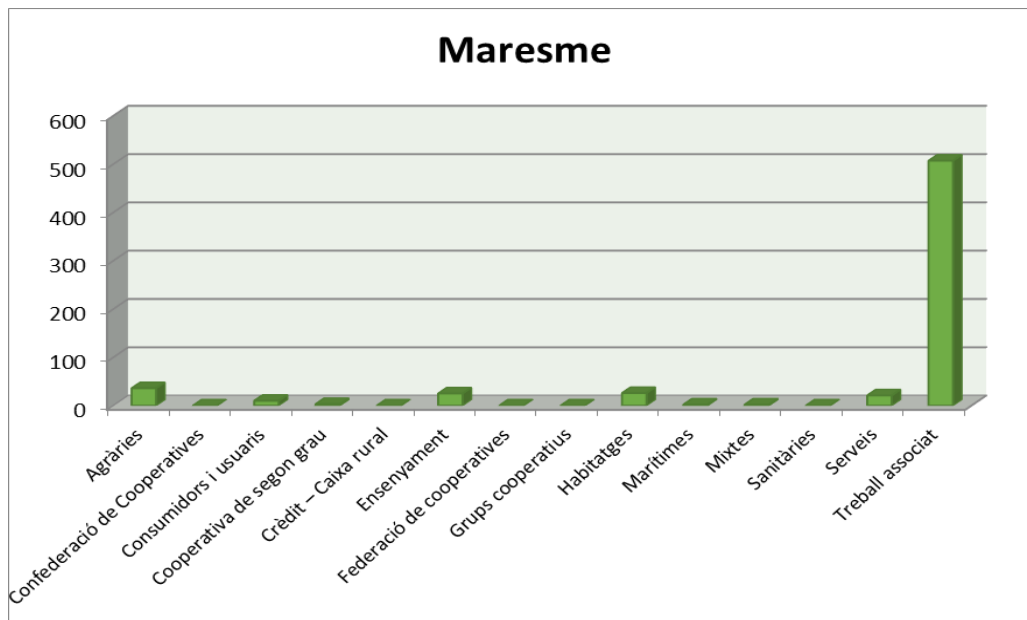
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 26. Classe de cooperativa/ Vallès Oriental

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 27. Classe de cooperativa/ Maresme

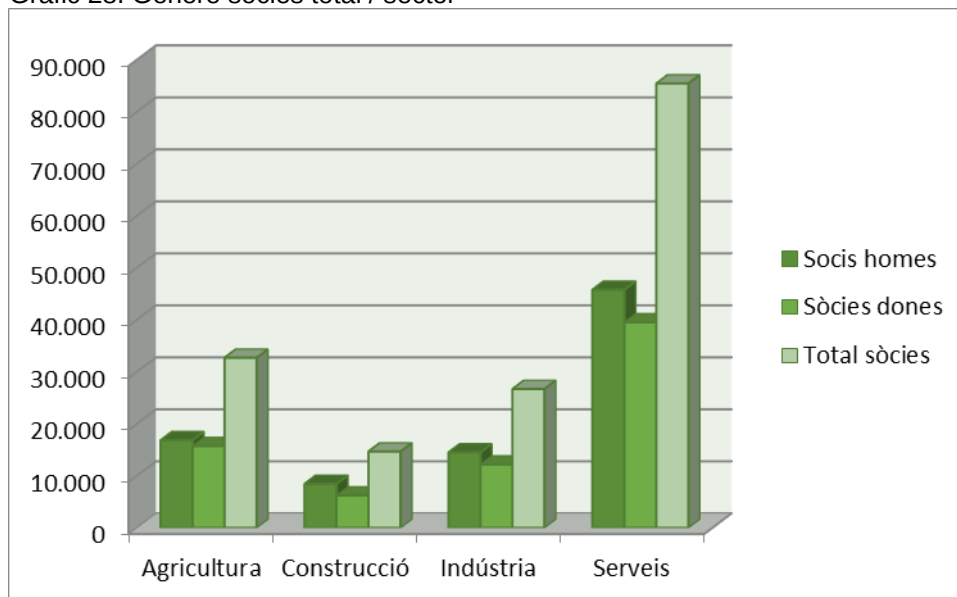

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.2.6. Gènere sòcies/ sector

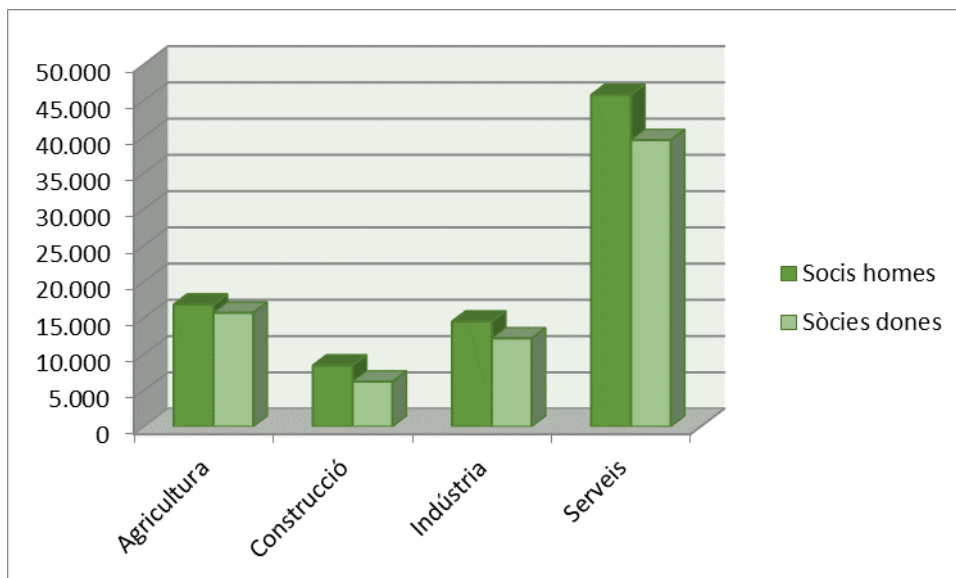
Els socis homes superen lleugerament a les sòcies dones, essent aquesta diferència superior en el cas del sector de la indústria i la construcció respecte a la agricultura i serveis. Els gràfics 28, 29 i 30 ens donen informació al respecte.

Gràfic 28. Gènere sòcies total / sector

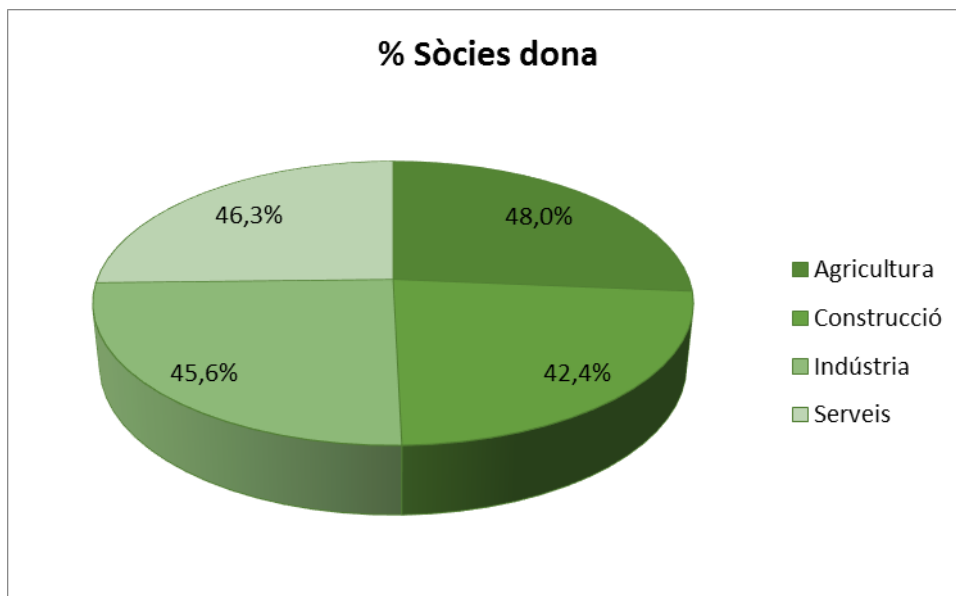
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 29. Gènere sòcies/ sector

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 30. % sòcies dona/ sector

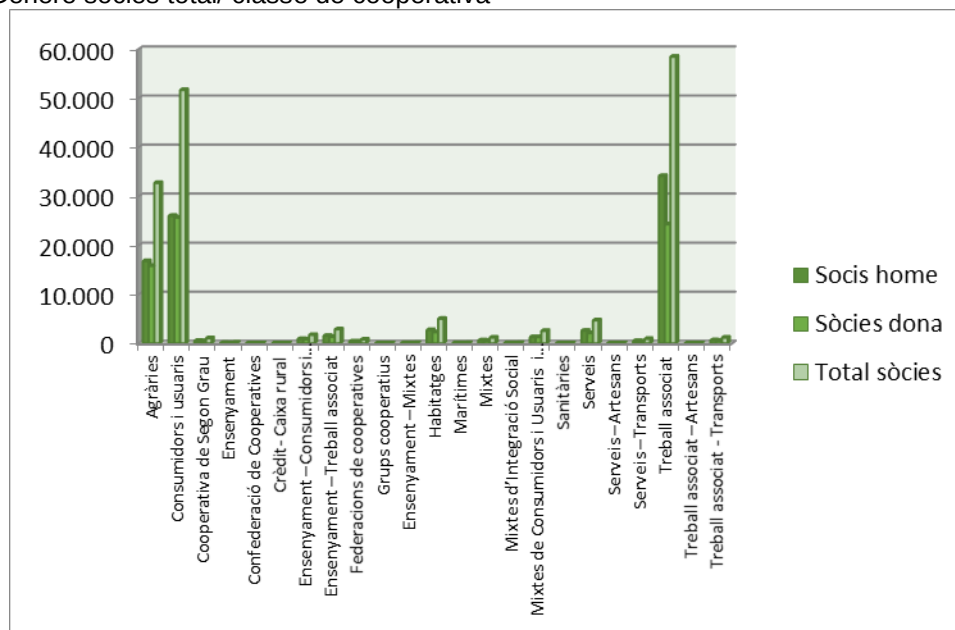

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

5.2.7. Gènere sòcies/ classe de cooperativa

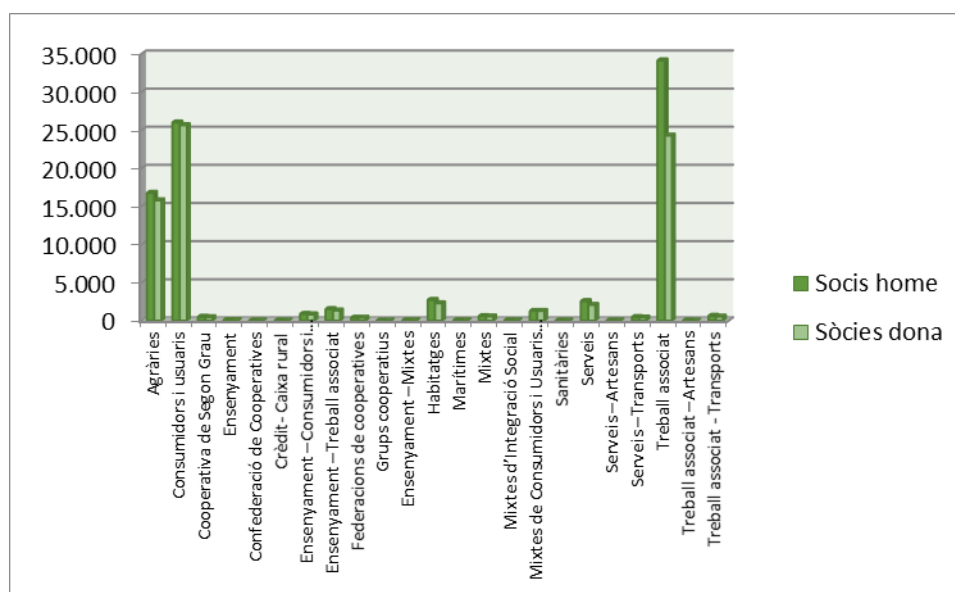
Si s'analitza el gènere del total de sòcies tenint en compte la classe de cooperatives s'observa com les classes de cooperatives amb percentatges més elevats de sòcies dona són les de: mixtes de consumidors i usuaris i treball associat (49,82%), federacions de cooperatives (49,47%), consumidors i usuaris (49,65%), agràries (48,27%), ensenyament- consumidors i usuaris (48,12%) i marítimes (48,38%). Les que presenten percentatges inferiors són les de treball associat- artesans (16,6%). Els gràfics 31, 32 i 33 ens donen informació al respecte.

Gràfic 31. Gènere sòcies total/ classe de cooperativa

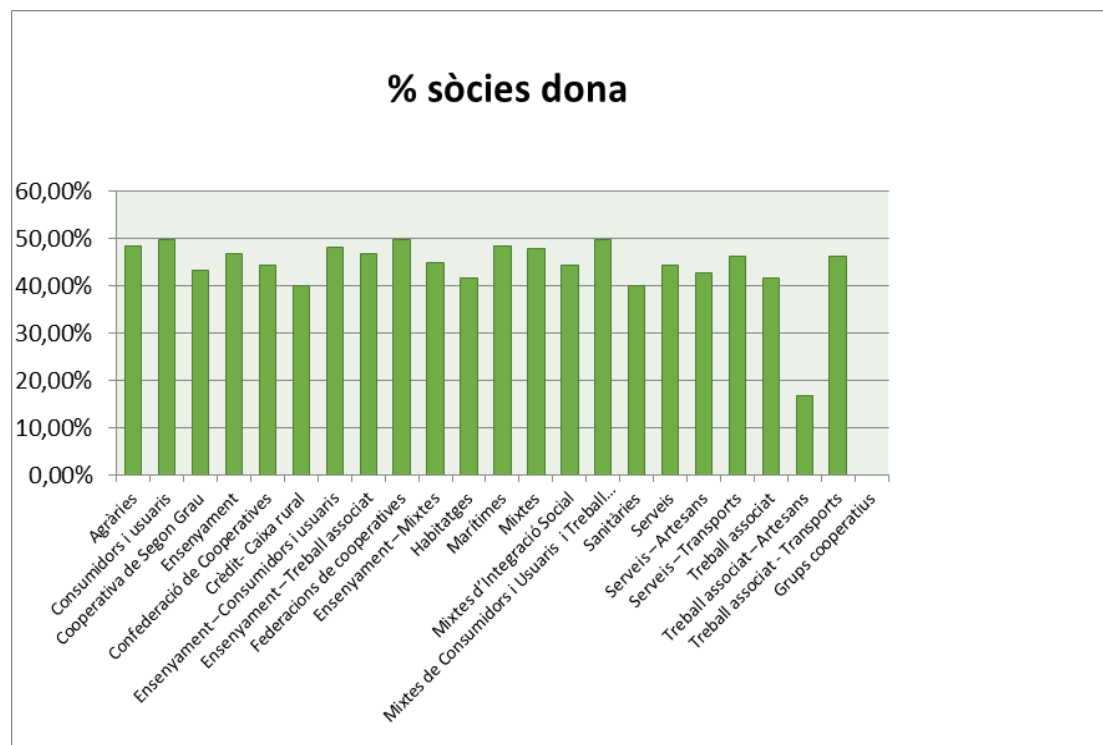
Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 32. Gènere sòcies/ classe de cooperativa

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

Gràfic 33. % sòcies dona/ classe de cooperativa

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

6. IMPACTE DE LA CRISI EN LA CREACIÓ I DISSOLUCIÓ DE COOPERATIVES A CATALUNYA (1980-2016)

Tal com es comenta anteriorment, la creació de cooperatives pot estar vinculada, en períodes de crisi econòmica, a una resposta o alternativa a la autoocupació, o a una eina de correcció d'imperficcions del mercat, podent-se trobar una relació contra-cíclica entre creació de cooperatives i creixement econòmic.

En aquesta línia, a continuació es presenta la relació entre la creació neta de cooperatives i dues variables macroeconòmiques molt representatives de l'evolució econòmica, la taxa d'atur i el PIB, amb dades compreses entre els anys 1980 i 2016².

² En els gràfics no s'han tingut en compte les dades dels anys 2007 i 2008 perquè es va canviar el cens de cooperatives i hi ha un registre excepcional del nombre de cooperatives dissoltes.

L'estudi recull dades de les variables macroeconòmiques de l'any 1980 fins al 2016, donada la dificultat per obtenir sèries històriques homogènies abans de 1980. A més, donat que tampoc es disposa de dades homogènies per al període 1980-2016, s'ha separat l'anàlisi en dos subperíodes: des de l'any 1980 fins al 2000 (base 2000) i de l'any 2000 al 2016 (base 2010).

Pel que fa a la informació relativa a les cooperatives, s'utilitza el creixement anual net de cooperatives, que és la diferència entre el nombre de cooperatives inscrites i el nombre de cooperatives dissoltes.

Les fonts de les dades utilitzades es recullen a les taules 1 i 2.

Taula 1. Variables macroeconòmiques

Variable	Unitats	Període
PIB en volum	(any 2000=100)	2000-2016
Taxa d'atur	% (base 2000)	2000-2016
PIB en volum	(any 2010=100)	1980-2000
Taxa d'atur	% (base 2010)	1980-2000

Font de les dades: IDESCAT

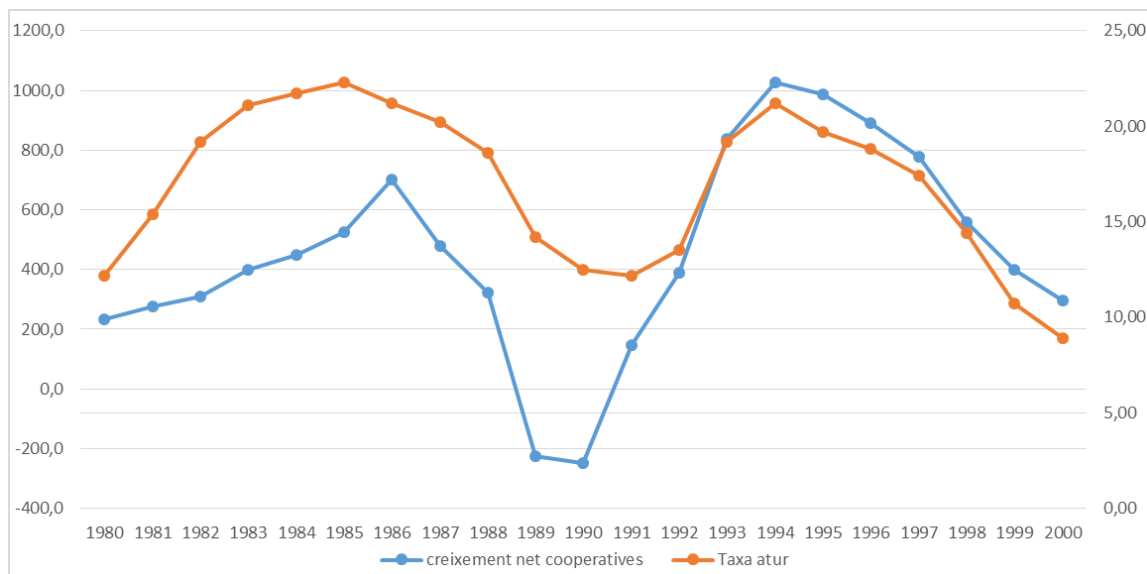
Taula 2. Variables de les cooperatives

Creixement anual net de cooperatives (Nº de cooperatives inscrites- Nº cooperatives dissoltes)	Unitats	1980-2016
--	---------	-----------

Font de les dades: Base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa. Període 1970-2016

La relació entre variables macroeconòmiques com el PIB i la taxa d'atur, i la creació neta de cooperatives (cooperatives inscrites menys cooperatives dissoltes) apunta cap el fet que el cooperativisme actua com a refugi o instrument per a la generació i manteniment de llocs de treball i de les rendes procedents del treball. Així, en el gràfic 34/taula 3 pels anys 1980-2000, es pot observar com les dues línies (blava per creació neta de cooperatives i taronja per la taxa d'atur) presenten un comportament molt similar.

Gràfic 34. Creixement net cooperatives/ taxa d'atur, període 1980-2000

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa i IDESCAT. Període 1980-2000

Taula 3. Creixement net de cooperatives/ taxa d'atur 1980-2000

Any	Creixement net cooperatives	Taxa atur
1980	233,0	12,20
1981	277,0	15,40
1982	309,0	19,20
1983	400,0	21,10
1984	448,0	21,70
1985	527,0	22,30
1986	702,0	21,20
1987	478,0	20,20
1988	322,0	18,60
1989	-225,0	14,20
1990	-247,0	12,50
1991	147,0	12,20
1992	388,0	13,50
1993	838,0	19,20
1994	1028,0	21,20
1995	987	19,70
1996	890	18,80
1997	779	17,40
1998	558	14,40

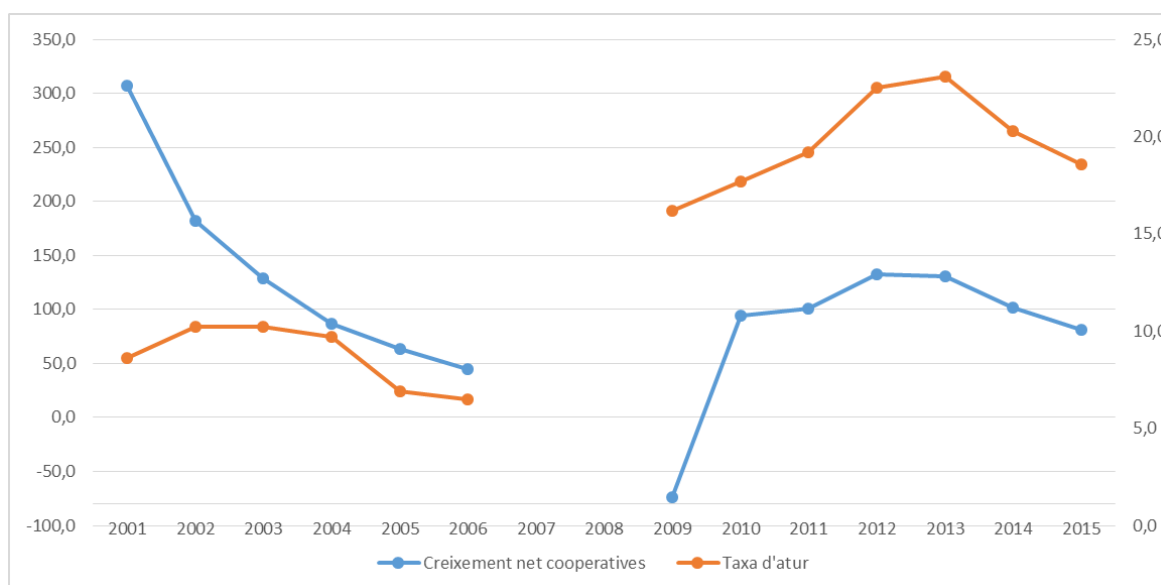
1999	400	10,70
2000	295	8,90

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa i IDESCAT. Període 1980-2000

Per la seva banda, en el gràfic 35/ taula 4 s'observa que a partir de la crisi econòmica dels anys 2007-2008, quan les xifres d'atur (línia taronja) són molt superiors a les d'anys anteriors, també hi ha un augment net de cooperatives (línia blava). Per contra, durant els primers anys de la dècada del 2000, les menors taxes d'atur es corresponen també amb menor creació neta de cooperatives.

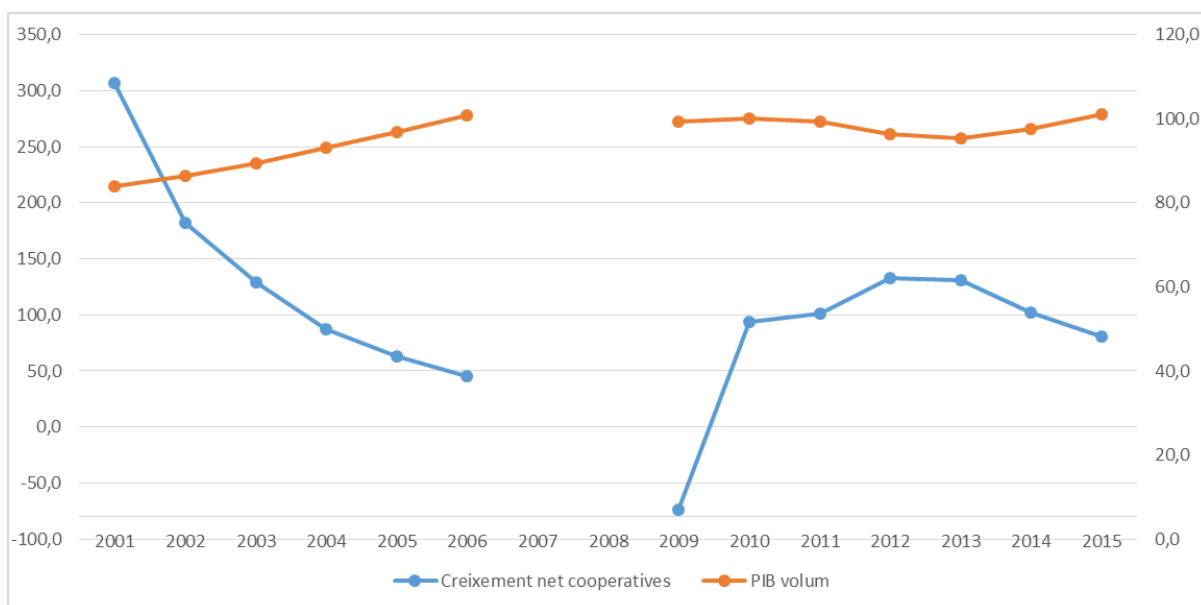
Si en comptes de considerar la taxa d'atur, considerem el PIB en volum, i la relació amb la creació neta de cooperatives, s'observen resultats similars (gràfic 36/ taula 4). En aquest, la visualització gràfica és clara pels primers anys de la dècada del 2000: el creixement del PIB va associat amb una disminució del creixement net de cooperatives.

Gràfic 35. Creixement net cooperatives/ taxa d'atur, període 2001-2016

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa i IDESCAT. Període 2001-2016

Gràfic 36. Creixement net cooperatives/ PIB volum

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa i IDESCAT. Període 2001-2016

Taula 4. Creixement net de cooperatives/ taxa d'atur 2001-2016

Any	Creixement net cooperatives	Taxa atur	PIB volum
2001	307,0	8,6	84,0
2002	182,0	10,2	86,3
2003	129,0	10,2	89,5
2004	87,0	9,7	93,1
2005	63,0	6,9	96,8
2006	45,0	6,5	100,9
2009	-74,0	16,2	99,4
2010	94,0	17,7	100,0
2011	101,0	19,2	99,5
2012	133,0	22,5	96,4
2013	131,0	23,1	95,4
2014	102,0	20,3	97,6
2015	81,0	18,6	101,1
2016	26	15,7	104,5

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades facilitades per la Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa i IDESCAT. Període 2001-2016

7. CONCLUSIONS

Les principals conclusions de l'anàlisi descriptiva univariant d'aquest estudi mostra un mapa del cooperativisme català des de 1970 fins al 2016 on un 52% de les cooperatives creades pertanyen al sector serveis, seguides del sector de la indústria amb un 19,4% i la construcció amb un 18,5%. El sector de l'agricultura és els menys representat amb un 4,7%. Barcelona és la província amb un nombre major de cooperatives, un 75,6% de tot el territori català i si ens fixem en les comarques efectivament són les de la província de Barcelona les que presenten més concentracions, amb el Barcelonès al capdavant. Les cooperatives de treball associat són les més nombroses, un 83% de la mostra analitzada i la major part són microempreses, un 90,9%.

Atenent a les variables creuades, s'observa com la major concentració en qualsevol dels sectors analitzats, agricultura, construcció, indústria i serveis, es produeix a la província de Barcelona. Quan es desglossa per comarca es corrobora l'afirmació anterior. Les majors concentracions de qualsevol dels sectors es produeixen a la província de Barcelona destacant les següents comarques: el Barcelonès, el Vallès Occidental, el Baix Llobregat, el Vallès Oriental i el Maresme. L'anàlisi creuat de la classe de cooperativa respecte la província ens deixa veure com Barcelona aglutina el major nombre de cooperatives i en concret de treball associat. A nivell comarcal són efectivament les comarques de Barcelona les que destaquen. En concret: el Barcelonès, el Vallès Occidental, el Baix Llobregat, el Vallès Oriental i el Maresme. Finalment, si analitzem la perspectiva de gènere en la mostra s'observa com els socis homes superen lleugerament a les sòcies dones, essent aquesta diferència superior en el cas del sector de la indústria i la construcció respecte al cas de l'agricultura i els serveis. Si s'analitza el gènere, del total de sòcies tenint en compte la classe de cooperatives, s'observa com les classes de cooperatives amb percentatges més elevats de sòcies dona són: les mixtes de consumidors i usuaris i treball associat (49,82%), federacions de cooperatives (49,47%), consumidors i usuaris (49,65%), agràries (48,27%), ensenyament- consumidors i usuaris (48,12%) i marítimes (48,38%).

Pel que fa a la relació entre crisi econòmica i creació de cooperatives s'observa, efectivament, una relació positiva, malgrat que la tendència i la propensió a la seva creació no ha estat de la mateixa intensitat en tots els períodes recessius.

Durant la crisi de mitjans dels setanta i primers dels vuitanta hi ha una correlació positiva però més dèbil que en períodes posteriors. Un dels factors que té a veure és que fins a 1985 no es va garantir que una persona sòcia d'una cooperativa de treball que hagués cotitzat en el règim general de la Seguretat Social pogués cobrar el subsidi d'atur si la cooperativa tancava; fet que constituïa un risc addicional per a la constitució d'aquest tipus d'iniciativa.

A mitjans dels vuitanta, després de la reforma legislativa de 1985 que permetia capitalitzar l'atur i reduir el nombre mínim de socis de set a cinc, la propensió a crear cooperatives com a efecte refugi de l'elevat atur del període i de les polítiques de reconversió industrial impulsat pel govern central augmentà considerablement.

Fins la crisi del primers dels noranta, la creació de cooperatives es va frenar considerablement; les taxes d'atur d'aquests anys també es contrauen significativament i no és fins la crisi "post olímpica" que la creació de cooperativa es dispara al igual que ho fa l'atur. Són els anys en que hem observat una correlació més marcada i on l'efecte refugi de les cooperatives s'aprecia amb més significació del període estudiat.

La darrera crisi, iniciada al 2007 també suposà un període de fort impuls en la creació de cooperatives, tot i que en termes relatius no ha tingut un impacte tant significatiu com els observats en recessions anteriors.

Les dades i el seu tractament semblen indicar un increment notable en la propensió a crear cooperatives en períodes de crisi, bàsicament com a eina refugi davant de situacions d'atur. També resulta força revelador la reducció relativa en la propensió a crear cooperatives quan el cicle econòmic és expansiu i les taxes d'atur disminueixen.

Més enllà de factors relatius a la professionalització de la gestió de les cooperatives i l'ajut o l'impuls institucional, cal reafirmar el model cooperatiu com quelcom més que una eina refugi davant de situacions adverses. La crisi que estem patint representa

una experiència vivencial molt potent per al conjunt de la societat que ha de dur a un replantejament global del model. L'economia social i el cooperativisme en particular representen una eina de transformació de la pròpia economia que situa la persona en l'eix i s'empara en valors democràtics, inclusius i responsables. Probablement un dels reptes del sector és el d'aconseguir trencar aquesta concepció d'efecte refugi per a que el cooperativisme esdevingui una eina transformadora més enllà del cicle econòmic i les vicissituds conjunturals.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

ALGORA, J (2011). La economía social; crisis y recuperación económica. HAOL, Núm. 26.133-140

ASKUNZE, K. (2013). Más allá del capitalismo: alternativas desde la Economía Solidaria. *Documentación social*, (168): 91-116.

AUDRETSCH (1995.) Innovation, growth and survival. *International Journal of Industrial Organization*. Vol. 13, issue 4, 441-457

BEN-NER, A. (1988). The life cycle of worker-owned firms in market economies. *Journal of Economic Behavior and Organization*. Vol. 10, 287–313.

CABANA, F (2009). La crisi actual i les crisis anteriors. *Revista paradigmes. Numero 2. Generalitat de Catalunya*.

CHAVES, R; SAVALL, T (2013). La insuficiencia de las actuales Políticas de fomento de cooperativas y sociedades laborales frente a la crisis en España. *REVESCO Nº 113 MONOGRÁFICO: Crisis económica actual y sus posibles repercusiones en la economía social*

CLEMENTE, J; DIAZ, M; MARCUELLO, C (2014). Sociedades cooperativas y sociedades laborales en España: estudio de su contribución a la creación de empleo y al crecimiento económico. *REVESCO Nº 98 - Segundo Cuatrimestre 2009: 35-69*.

CORAGGIO, JL (2013). La economía social y solidaria: hacia la búsqueda de posibles convergencias con el Vivir Bien, en: Ivonne Farah y Verónica Tejerina (coord.), *Vivir bien: Infancia, género y economía. Entre la teoría y la práctica*. CIDES-UMSA, La Paz. 2013.

DÍAZ BRETONES, F(2000). Desempleo y cooperativismo, CIRIEC-España, *Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, nº 35, p. 161-176

DÍAZ BRETONES, F(2004). Actitudes, motivaciones y creación de empresas: el caso de los emprendedores en sistema cooperativo. *REVESCO: revista de estudios cooperativos*, 37-52

DIAZ FONCEA, M. y MARCUELO, C. (2014). The relation between total employment and cooperative employment: a convergence and causality analysis. *Spatial Economic Analysis*. Vol. 9 Núm. 1, 71-92.

DIAZ FONCEA, M. y MARCUELLO, C (2015). Spatial patterns in new firm formation: are cooperatives different? *Small Business Economics*. Vol. 44 Núm. 1, 171-187.

DUNE (2005). Exit from regional manufacturing markets: The role of entrant experience. *International Journal of Industrial Organization* 23 (5–6),399–421.

GEROSKI (1995). What do we know about entry? *International Journal of Industrial Organization* 13 (4), 421–442.

GRÁVALOS, M. A. y POMARES, I (2001). La adaptación de las sociedades laborales a la evolución del ciclo económico. Un estudio empírico para las diferentes comunidades autónomas, CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa, nº 38, p. 33-55

GUERRA(2011) ¿Cómo denominar a las experiencias económicas solidarias basadas en el trabajo? Diálogo entre académicos latinoamericanos acerca de la polémica conceptual. *Revista Otra Economía. Vol1.*

LAVILLE, J (2010). *Politique de l'association*. Éditions du Seuil, Paris.

MARTI, J (2004). Empresas recuperadas mediante cooperativas de trabajo: Viabilidad de una alternativa. Revista UniRcoop (2) 80-105.

MARTINEZ, S. (2010). "Catalunya, un país de cooperatives". Estudi d'Aposta SCCL.

MARTÍNEZ, A. y ÁLVAREZ, S. (2008). La economía crítica y solidaria: perspectivas teóricas y experiencias para la construcción de una economía alternativa, en *La situación del mundo 2008. Innovaciones para una economía sostenible*. Informe anual del Worldwatch Institute sobre el Progreso hacia una Sociedad Sostenible, 371-486, Barcelona: CIP-Ecosocial e Icaria.

MONTOLOIO (2002). Economía social: concepto, contenido y significación en España. CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa, nº 42, pp. 5-31

PEROTIN, V. (2006). Entry, exit and the business cycle. Are cooperatives different? *Journal of Comparative Economics* Vol. 34, 295–316.

RUSELL, R. y HANNEMAN, R. (1992). Cooperatives and the business cycle: The Israeli case. *Journal of Comparative Economics*, vol. 16, pp. 701-715.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

BAREA, J (1990). Concepto y agentes de la economía social en CIRIEC-España. *Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, nº 8, pp. 109-117

BASTIDAS-DELGADO, O (2000). Economía social y economía solidaria. Precisiones conceptuales como aporte al estudio de las organizaciones de la economía social (OESS) en Venezuela. CEPAC-UCV, Centro de Documentación Virtual, Caracas.

BRUYN, S (1987). The Field of Social Investment. Cambridge, *Cambridge University Press*.

CEPES, Confederación Empresarial Española de la Economía Social (2015). Empresas más relevantes de la Economía Social 2014-2015.

CEPES, Confederación Empresarial Española de la Economía Social (2013). La Economía Social Española.

DEFOURNY, J. (1992). *Orígenes, contextos y funciones de un tercer gran sector*. En DEFOURNY, J. y MONZÓN, J.L. (dir): *Economía Social. Entre economía capitalista y economía pública*, Cirioc-España de, Valencia, pp. 17-39.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2001). *Llibre blanc de l'Economia Social a Catalunya*.

JORDÁN, M. (2002). Particularidades de las condiciones laborales en las empresas de trabajo asociado. *Jornadas de Investigadores en Economía Social y Cooperativa*. CIRIEC-España y ASESCAN, Tenerife

LÉVESQUE, B; MENDELL, M (1999), *L'économie sociale au Québec: éléments théoriques et empiriques pour le débat et la recherche*. Cahiers du CRISES (Collectif de recherches sur les innovations sociales dans les entreprises, les syndicats et l'économie sociale), no 9908, UQAM, Montreal.

MALUQUER DE MOTES, J (1998). *Història econòmica de Catalunya. Segles XIX i XX*. Editorial Proa / UOC.

MARI VIDAL, S.; JULIA IGUAL, J.F. (2001). "Evolución del cooperativismo agrario en España. De los sindicatos agrícolas a la actualidad". *Revesco, Revista de Estudios Cooperativos*, núm. 73.

PLANAS, J; VALLS, F. (2011). ¿Por qué fracasaban las cooperativas agrícolas? Una respuesta a partir del análisis de un núcleo de la Cataluña *rabasaire*. *Investigaciones de Historia Económica*, Volumen 7.

Red ESMED, Red Euromediterránea de la Economía Social. (2015). *La Economía Social en el Mediterráneo*.

RICHER, M (1999). Las cooperativas de trabajo: tendencias recientes. *Cuadernos del Programa de Economía Social*, Centro de Estudios de la Empresa, Universidad del Zulia, Maracaibo.

ROCK, C. , KLINEDINST, M. (1992). El sector de "economía social" en Estados Unidos. En MONZÓN, J. L., DEFOURNY, J. (dir.) *Economía Social, entre Economía Capitalista y Economía Pública*. CIRIEC-España, Valencia: 281-346.

ROMAN, C. (2014). Las cooperativas españolas y los ciclos económicos. Un análisis comparado. CIRIEC-España, *Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*.

TOMAS, J. A. (1997). *La Economía Social en un mundo en transformación*. CIRIEC-España, *Revista de economía pública, social y cooperativa*.

TRIPER, B. (2015). *El emprendimiento social como parte de la economía social*. CEPES, Confederación Empresarial Española de la Economía Social.

EQUIP DE TREBALL

Investigadores

Dr. Eloi Serrano

Tecnocampus. Universitat Pompeu Fabra

Dra. Patrícia Crespo

Tecnocampus. Universitat Pompeu Fabra

Dra. Dolors Celma

Tecnocampus. Universitat Pompeu Fabra

Dra. Esther Martinez

Universitat de Girona

CVs

Eloi Serrano és doctor en història econòmica per la UAB. Investigador visitant a la London School of Economics. Director de la Càtedra d'Economia Social del Tecnocampus de Mataró-UPF, professor d'Administració i Direcció d'Empreses i investigador associat al CIDOB. Les seves àrees d'especialització són l'economia social, la història econòmica i la internacionalització de l'empresa. És membre del grup de recerca interuniversitari reconegut per la Generalitat, TRIP i del grup de recerca GRABET del TCM, actualment grup GRAEFES.

Patrícia Crespo Sogas és doctora en empresa i professora titular d'Administració i Direcció d'empreses al Tecnocampus de Mataró-UPF. Les seves àrees d'especialització són l'anàlisi d'empreses, la comptabilitat financera, i el control de la gestió d'empreses. És membre del grup GRAEFES del Tecnocampus de Mataró i del grup ACME de la UPF. Autora i col·laboradora de diversos llibres de comptabilitat i finances i estudis sobre l'Euroregió de l'Arc Mediterrani (EURAM) i la indústria catalana.

Dolors Celma Benaiges és doctora en organització d'empreses i professora titular d'Administració i Direcció d'empreses al Tecnocampus de Mataró-UPF. Les seves àrees d'especialització són la direcció i el control de la gestió d'empreses, la responsabilitat social corporativa i la gestió de recursos humans. És membre del grup de recerca interuniversitari reconegut per la Generalitat, TRIP i del grup de recerca GRABET del TCM, actualment grup GRAEFES.

Esther Martínez Garcia és doctora en economia i professora titular d'economia aplicada a la Universitat de Girona. Les seves àrees d'especialització són la responsabilitat social empresarial, l'anàlisi econòmica del turisme i l'anàlisi de la demanda. És directora del grup de recerca interuniversitari reconegut per la Generalitat, TRIP; i membre del grup de recerca GRABET del TCM, actualment grup GRAEFES. Ha participat com a membre d'equip de treball i també com a responsable de diversos estudis i assessoraments per institucions.